
PODPORA ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD V KONTEXTE ROZVOJOVEJ POMOCI

ĽUDSKO-PRÁVNÝ PRÍSTUP
NA PRÍKLADOCH PROJEKTOV
slovenských mimovládnych
rozvojových organizácií

OBSAH

ÚVOD | 3

- Definícia a princípy ľudsko-právneho prístupu k rozvoju | 4
- Implementácia ľudsko-právneho prístupu v rozvojovej práci | 5
- Miléniové rozvojové ciele a ľudsko-právny prístup k rozvoju | 5

ĽUDSKO-PRÁVNÝ PRÍSTUP NA PRÍKLADOCH PROJEKTOV SLOVENSKÝCH MIMOVLÁDNYCH ROZVOJOVÝCH ORGANIZÁCIÍ | 6

Rodová rovnosť | 7

- Prípadová štúdia, o.z. Človek v ohrození: Malými krokmi k rešpektovaniu práv žien | 8
- Prípadová štúdia, Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj: Záchrana „božích zubov“ v Kirgizsku | 10

Práva detí | 12

- Prípadová štúdia, Slovenský výbor pre UNICEF: Odmalička zdraví | 13
- Prípadová štúdia, o.z. SAVIO: Deti z ulice tiež túžia po zmysluplnej budúcnosti | 15

Inklúzia zdravotne postihnutých skupín obyvateľstva | 17

- Prípadová štúdia, eRko: Chudobu bez pomoci zdravotne postihnutým neodstránime | 18

Práva utečencov, vnútorných vysídlencov, etnických menšín a iných zraniteľných skupín obyvateľstva | 20

- Prípadová štúdia, Slovenská katolícka charita: Utečenci vo vlastnej krajine sa učia žiť | 21
- Prípadová štúdia, o.z. Človek v ohrození: Vysídlení sa učia podnikat' | 23

Občianske práva a slobody | 25

- Prípadová štúdia, o.z. Človek v ohrození: Informáciami ku zmene režimu | 26
- Prípadová štúdia, Nadácia Pontis: Posilnením verejnej politiky k demokratizácii | 28

ĽUDSKO-PRÁVNÝ PRÍSTUP V ROZVOJOVEJ POLITIKE | 30

- Príklady uplatnenia ľudsko-právneho prístupu v rozvojových politikách darcov | 30
- Odporúčania pre zahrnutie ľudsko-právneho prístupu k rozvoju pre nových darcov, vrátane Slovenska | 31

PODPORA ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD V KONTEXTE ROZVOJOVEJ POMOCI

ÚVOD

Každá ľudská bytosť má práva, ktoré jej nemôžu byť odoprené. Právo na život, na vzdelanie, či právo na prácu alebo bezpečie – všetky ľudské práva predstavujú rozsiahly systém ochrany. A naopak – ochranu vyžaduje aj samotné dodržiavanie ľudských práv. Presadzovanie základných práv a slobôd a pochopenie ich charakteru nasvedčujú tomu, že spoločnosť si uvedomuje význam uplatňovania ľudských práv.

Koncept ľudských práv sa v posledných desaťročiach zakorenil v povedomí expertov mimovládnych organizácií a národných a medzinárodných inštitúcií ako neoddeliteľná súčasť rozvojovej pomoci. Avšak napriek intenzívnym snahám svetových vlád a rozvojových organizácií o uplatňovanie ľudských práv, v mnohých krajinách pretrváva komplikovaná situácia. Ich obyvatelia akoby sa ocitli v začarovanom kruhu násillia, nedostatku a chudoby, z ktorého niet úniku. Mnoho rozvojových projektov sa realizuje s cieľom pomôcť im, no úspech prichádza len v malých dávkach. Čo je príčinou toho, že perspektíva výrazného zlepšenia je v nedohľadne?

DODRŽIAVANIE ĽUDSKÝCH PRÁV A EFEKTIVITA ROZVOJOVEJ POMOCI

V minulosti sa rozvoj meral a vyčíslňoval na základe ekonomických ukazovateľov, ako sú napríklad zahraničné investície alebo ekonomický rast. Tento prístup však zohľadňuje len kvantitatívne ukazovatele a vynecháva ukazovatele kvalitatívne, preto nie je postačujúci. Príklady z praxe ukazujú, že úspešná realizácia rozvojového projektu, či ekonomický rast krajiny, nemusia nevyhnutne znamenať zlepšenie celkovej situácie obyvateľstva.

Projekty sa v minulosti zameriavali vo väčšine prípadov na následky, nie na prvotné príčiny problémov. Výsledkom bolo krátkodobé riešenie situácie, znevýhodnené skupiny si nedokázali pomôcť vlastnými silami. Okamžité riešenie akútnych kríz je rovnako dôležité ako systematicky venovať pozornosť štrukturálnym nedostatkom. Dosiahnutie rozvojového cieľa často znemožňuje práve porušovanie ľudských práv. Plnohodnotný a udržateľný ľudský rozvoj nie je možné dosiahnuť, ak sú práva a slobody odopierané. Nerovnoprávne postavenie žien, násillie, ignorovanie občianskych práv prispievajú k tomu, že krajiny zasiahnuté chudobou a hladom, nie sú schopné napredovať aj napriek mnohoročnej realizácii rozvojových projektov.

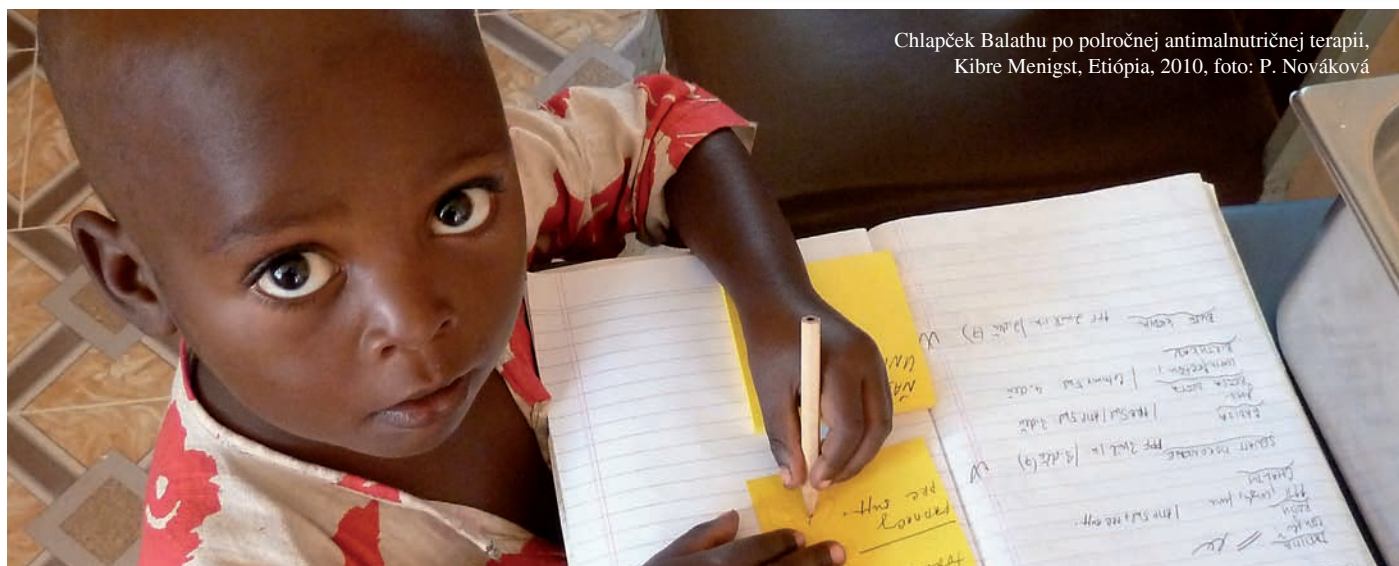
Uvedomenie si významu dodržiavania ľudských práv a ich spojenie s dosahovaním rozvojových cieľov sa odzrkadlilo v sformulovaní tzv. ľudsko-právneho prístupu k rozvoju (Human-rights based approach to development). Osvojenie si tohto prístupu s cieľom redukovat' chudobu a dosiahnuť ľudský rozvoj si vyžaduje znalosť problematiky ľudských práv.

ČO SÚ ĽUDSKÉ PRÁVA?

Ľudské práva zaručujú každej ľudskej bytosti právo žiť slobodne a dôstojne. Sú univerzálne - platia pre všetkých rovnako, bez ohľadu na rasu, pohlavie, vierovyznanie alebo etnicitu. Sú neoddeliteľné - nemôžu byť odobrané alebo odopreté. Sú nedeľiteľné - neexistuje medzi nimi žiadna hierarchia, všetky práva a slobody sú rovnako dôležité. Sú garantované medzinárodnou komunitou, sú právne záväzné a dovolateľné (vymožiteľné). Nárok na práva je trvalý a neodňateľný, keďže je spojený s bytím a životom ako takým.

ĽUDSKÉ PRÁVA SÚ ZAKOTVENÉ A KODIFIKOVANÉ V MNOHÝCH NÁRODNÝCH, REGIONÁLNYCH A MEDZINÁRODNÝCH DEKLARÁCIÁCH:

- The Universal Declaration of Human Rights;
- The Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR);
- The Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR);
- The Convention on Elimination of Racial Discrimination (CERD);
- The Convention on Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW);
- The Convention on the Rights of the Child (CRC);
- The Convention Against Torture (CAT);
- The Convention on Migrant Workers and Their Families (MWC).

Chlapec Balathu po polročnej antimalnutričnej terapii, Kibre Menigst, Etiópia, 2010, foto: P. Nováková

ĽUDSKÉ PRÁVA DÔLEŽITÉ Z HĽADISKA ROZVOJA¹

Rozvoj v krajine nebude zabezpečený, pokiaľ nebudú zabezpečené tieto práva pre všetkých jej obyvateľov:

- právo na výživu, zdravie, bývanie;
- právo na vzdelanie;
- právo na prácu;
- právo na participáciu (sloboda prejavu a právo na informácie, právo zhromažďovať sa a slobodne sa združovať);
- právo na vlastníctvo pôdy;
- práva detí (právo na život a ochranu pred násilím a zneužívaním, právo na zdravie, vzdelanie, oddych a voľný čas, a i.);
- práva pracujúcich (právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky, právo zakladať odbory);
- práva menšín (právo na zachovanie jazyka a kultúrnej identity);
- právo na rovnaké zaobchádzanie – nediskriminácia žien a marginalizovaných skupín;
- právo na ochranu životného prostredia;
- právo na uplatňovanie zákona a správny proces (právo na prístup k informáciám a k úradom).

DEFINÍCIA A PRINCÍPY ĽUDSKO-PRÁVNEHO PRÍSTUPU K ROZVOJU

Podľa Úradu Vysokého komisára OSN pre ľudské práva rozvojová pomoc podporuje blahobyt a slobodu, ktoré sú založené na dôstojnosti a rovnosti medzi ľuďmi. Chudoba znamená nedostatok materiálnych statkov a príležitostí, ako je zamestnanie, vlastníctvo výrobných nástrojov a kapitálu, a tiež nedostatok sociálnych statkov, ako je zdravie, prístup k vzdelaniu, osobná bezpečnosť, kultúrna identita, uplatňovanie občianskych práv. Chudoba je dôsledkom znevýhodnenia a vylúčenia. Porušovanie ľudských práv je tak príčinou, ako aj dôsledkom chudoby.

Ľudsko-právny prístup k rozvoju predstavuje koncepčný rámec, ktorý integruje normy a medzinárodné štandardy v oblasti ľudských práv do plánovania rozvoja a do rozvojového procesu. Analyzuje nerovnosti, ktoré bránia rozvoju a odstraňuje diskriminačné praktiky.

OD POTRIEB K PRÁVAM

V minulosti boli darcami uplatňované rôznorodé prístupy k rozvojovej pomoci. Charitatívny prístup bol u tradičných darcov postupne nahradený prístupom založeným na identifikácii potrieb príjemcov pomoci a reakcii na tieto potreby. V súčasnosti stále viac darcov uplatňuje ľudsko-právny prístup v rozvojovej spolupráci, ktorý ponúka nový pohľad a riešenia tradičných rozvojových problémov. Ľudské práva sa tak stávajú prostriedkom dosiahnutia vytýčených cieľov.

CHARITATÍVNY PRÍSTUP	PRÍSTUP ZALOŽENÝ NA POTREBÁCH	ĽUDSKO-PRÁVNY PRÍSTUP
Zameriava sa na vstupy (čo dávam), nie výstupy	Zameriava sa na vstupy a výstupy	Zameriava sa na proces a výstupy
Príjemcovia pomoci sú videní ako obeť	Príjemcovia pomoci sú objekt rozvojovej intervencie	Jednotlivci a skupiny sú povzbudzovaní uplatňovať svoje práva
Uznáva morálnu zodpovednosť bohatých voči chudobným	Uznáva potreby ako oprávnenú požiadavku	Uznáva práva jednotlivcov a skupín ako oprávnenú požiadavku
Sústredzuje sa na upozorňovanie na problém	Sústredzuje sa na príčiny problémov	Sústredzuje sa na štrukturálne príčiny problémov

PRINCÍPY ĽUDSKO-PRÁVNEHO PRÍSTUPU K ROZVOJU ZAHŔŇAJÚ:

- dôraz na vylúčené a znevýhodnené skupiny a ich zapájanie do rozhodovacích procesov;
- dôraz na základné príčiny chudoby, odňatie a porušovanie ľudských práv;
- dôraz na vytváranie vzťahu medzi nositeľmi práv (rights-holders) a nositeľmi povinností (duty-bearers) a dôraz na otvorenosť a transparentnosť tohto vzťahu;
- dôraz na posilnenie nositeľov práv dovoľvať sa svojich práv a nositeľov povinností plniť svoje záväzky.

Pri ľudsko-právnom prístupe k rozvoju je potrebné identifikovať nositeľov práv v danom rozvojovom kontexte. Po identifikácii nasleduje analýza schopností nositeľov povinností dovoľvať sa svojich práv a analýza možností poskytovateľov práv na ich plnenie. Pre ilustráciu sa pozrime na príklad vzdelávania ako vybraného rozvojového kontextu. Deti v školopovinnom veku majú právo na prístup k formálnemu vzdelaniu. Nie všetky deti

však v praxi môžu toto svoje právo uplatňovať. Týka sa to napríklad dievčat, hendikepovaných detí, či detí z etnických skupín vo vybraných krajinách. Nositeľmi povinností sú napríklad ministerstvo školstva, regionálna školská správa, či lokálna samospráva. Títo nemusia mať kapacitu poskytovať školskú dochádzku pre všetkých, platiť učiteľov, zabezpečiť infraštruktúru. Problém môže byť aj v

nezabezpečenej osвете pre rodičov a komunity, týkajúcej sa dôležitosti vzdelania pre dievčatá, neriešenie konfliktov medzi etnikami alebo väčšinou komunitou a menšinami.

Pri plánovaní rozvojovej intervencie je preto potrebné zodpovedať nasledujúce otázky:

- Vedia všetci nositelia práv, že sú oprávnení dovoľávať sa svojich práv?
- Vedia, akým spôsobom a u koho sa dovoľávať svojich práv,?
- Vedia nositelia povinností o svojej povinnosti rešpektovať, ochraňovať alebo plniť určité práva?
- Rozumejú problémom a bariéram nenaplnenia práv?
- Majú finančné, ľudské a technické zdroje, autoritu a motiváciu na naplnenie práv?

Uplatňovanie ľudsko-právneho prístupu k rozvoju predstavuje tvorbu plánov, politík a procesov, ktoré berú do úvahy zapojenie sa marginalizovaných skupín ľudí do procesu rozvoja. Vďaka aktívnej účasti týchto skupín dochádza k spolupráci medzi realizátormi rozvojových projektov a prijímateľmi pomoci, ktorej výsledkom je presné definovanie potrieb a ich následné naplnenie.

IMPLEMENTÁCIA ĽUDSKO-PRÁVNEHO PRÍSTUPU V ROZVOJOVEJ PRÁCI

Ľudsko-právny prístup vstupuje do každej fázy tvorby rozvojových programov, projektov a jednotlivých aktivít. Berie sa do úvahy pri analýzach a hodnotení situácie, pri určovaní cieľa, formulácii samotného projektu a jeho implementácii, a tiež pri monitoringu a vyhodnotení. Pri tvorbe projektov a stratégií s ľudsko-právnym kontextom je potrebné:²

- určiť konkrétne ciele a očakávané výsledky, ktoré sa majú realizáciou projektu naplniť;
- definovať základných aktérov relevantných v danom kontexte - nositeľov povinností a nositeľov práv;
- presne identifikovať povinnosti, záväzky a práva;
- identifikovať štrukturálne problémy, ktoré neumožňujú znevýhodneným skupinám dovoľávať sa práv alebo ich naplno využívať;
- identifikovať príčiny, ktoré vedú k neplneniu alebo porušovaniu práv určitej skupiny. Táto analýza napomáha formulovať efektívnejšiu stratégiu pre odstránenie bariér rozvoja. Cieľom je stavať na už existujúcich záväzkoch, nie nahrádzať ich novými;
- formulovať stratégie alebo program rešpektujúce základné princípy ľudských práv.

Rozvojová politika, ktorá uplatňuje ľudsko-právny prístup, je dlhodobo udržateľná a vedie k lepším výsledkom. Nový prístup k rozvoju napomáha dosiahnuť udržateľnosť rozvojových aktivít a prispieva k posilneniu postavenia znevýhodnených skupín. Ich členovia tak dostávajú možnosť zapojiť sa do tvorby a uskutočňovania rozvojových aktivít a postaviť sa na vlastné nohy.

MILÉNIOVÉ ROZVOJOVÉ CIELE A ĽUDSKO-PRÁVNY PRÍSTUP K ROZVOJU

V roku 2000 sa 189 členských štátov Organizácie spojených národov zaviazalo znížiť chudobu, prispievať k ľudskému rozvoju a k dodržiavaniu ľudských práv. Na dosiahnutie stanovených záväzkov v praxi medzinárodná komunita sformulovala svoje úsilie do podoby tzv. Miléniových rozvojových cieľov:

- Cieľ 1: Odstrániť extrémnu chudobu a hlad*
- Cieľ 2: Dosiahnuť všeobecné základné vzdelanie*
- Cieľ 3: Podporiť rodovú rovnosť a posilniť postavenie žien*
- Cieľ 4: Znížiť detskú úmrtnosť*
- Cieľ 5: Zlepšiť zdravotný stav matiek*
- Cieľ 6: Bojovať proti HIV/ AIDS, malárii a ďalším chorobám*
- Cieľ 7: Zabezpečiť udržateľnosť životného prostredia*
- Cieľ 8: Rozvíjať globálne partnerstvo pre rozvoj*

Koncepty ľudských práv a Miléniových rozvojových cieľov sa v niektorých svojich charakteristikách líšia, avšak vzájomne sa podporujú. Rozdiely medzi nimi pozorujeme v nasledujúcich oblastiach :³

- Ľudské práva pojednávajú o právach ľudského bytia zo širšej perspektívy. Miléniové rozvojové ciele sú limitované, pokiaľ ide o rozsah aktivít. Sústreďujú sa na vybrané problémy ľudského rozvoja, s dôrazom na elimináciu extrémnej chudoby.
- Ľudské práva sa zameriavajú na všetky krajiny sveta. Miléniové rozvojové ciele sa zameriavajú hlavne na problémy rozvojových krajín.
- Ľudské práva sú právne záväzné. Sú obsiahnuté v Deklarácii ľudských práv a v ostatných medzinárodných dokumentoch. V prípade Miléniových rozvojových cieľov ide o súbor nepovinných, odporúčaní.
- Plnenie ľudských práv je časovo neobmedzené, zatiaľ čo pre naplnenie Miléniových rozvojových cieľov bola stanovená hranica roku 2015.
- V prípade Miléniových rozvojových cieľov je monitorovanie dosiahnutých výsledkov ľahšie ako v prípade dodržiavania ľudských práv. Medzinárodná komunita sa dohodla na súbore indikátorov, ktorými sa pokroky v stanovených oblastiach budú merať. Meranie ľudských práv a ich využívanie je zložitejšie kvôli ich komplexnému charakteru.

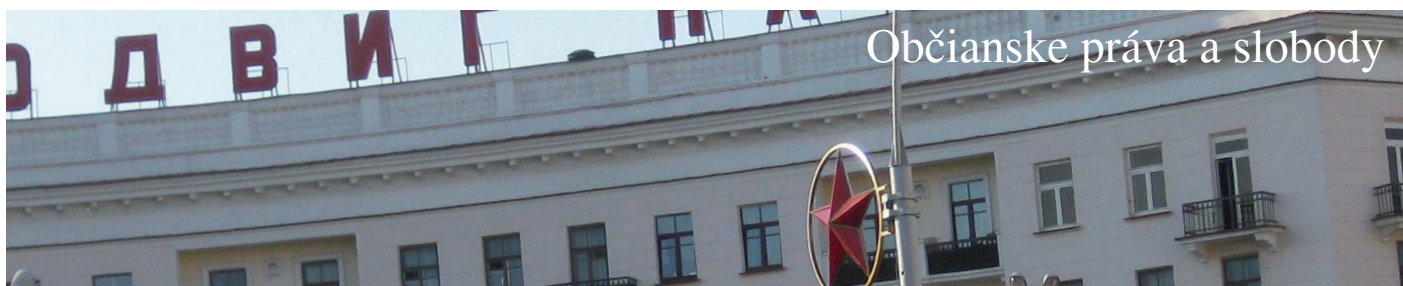
Napriek vymenovaným rozdielom, ľudsko-právny koncept aj Miléniové rozvojové ciele majú spoločný zámer – presadzovať ľudský rozvoj. Vnesenie ľudsko-právneho prístupu do snahy dosiahnuť Miléniové rozvojové ciele znamená odstránenie následkov rozvojových problémov, ale aj ich prevenciu do budúcnosti.

Ľudské práva tiež môžu slúžiť ako metodológia na dosiahnutie Miléniových rozvojových cieľov. Kým stanoveným medzinárodným záväzkom chýba stratégia, ako ich naplniť, ľudsko-právny koncept je objektívny a právny, čím dáva možnosti ovplyvňovať konanie štátu.

² Zdroj: Amparo, 2005
³ Zdroj: UNDP, 2006a

ĽUDSKO-PRÁVNÝ PRÍSTUP NA PRÍKLADOCH PROJEKTOV SLOVENSKÝCH MIMOVLÁDNYCH ROZVOJOVÝCH ORGANIZÁCIÍ

Rokovanie pracovníkov nemocnice so zástupcami miestnej samosprávy, Marial Lou, Sudán, 2010, foto: M. Čaučík

RODOVÁ ROVNOSŤ

Ženy predstavujú jednu z najzraniteľnejších skupín obyvateľstva. V mnohých krajinách sveta dochádza k porušovaniu ich práv a slobôd. Napriek tomu rodová rovnosť často nie je hlavnou prioritou rozvojových aktivít. Skúsenosti z praxe pritom dokazujú, že rodová rovnosť je nevyhnutná pre dosiahnutie ekonomického a sociálneho rozvoja krajín.

PRÍSTUP ŽIEN K VZDELANIU

Právo na vzdelanie je jedným zo základných ľudských práv, ktoré sú v niektorých častiach sveta z rôznych príčin porušované. Vzdelanie pritom možno považovať za základný krok k rozvoju osobnosti a následne spoločnosti, v ktorej jedinec žije. Ženy v súčasnosti tvoria až dve tretiny negramotnej populácie, čo predstavuje približne 800 miliónov obyvateľiek Zeme⁴.

V mnohých chudobných krajinách Afriky posielajú do školy len chlapcov. Dôvody sú nielen finančné, ale aj čisto pragmatické. Úlohou dievčat je starať sa o rodinu a statok, aby neskôr samy mohli byť dobrými matkami a manželkami. Aj v niektorých arabských krajinách prevláda presvedčenie, že vzdelanie je pre ženu zbytočné, či dokonca nežiaduce.

Odporenie prístupu k vzdelaniu prispieva k udržiavaniu a prehĺbovaniu rodovej nerovnosti. Naopak, podpora vzdelávania žien prináša pozitívne rozvojové výsledky vo viacerých oblastiach. Ak žena z rozvojovej krajiny absolvuje aspoň strednú školu, významne sa znižuje riziko úmrtnosti jej novorodených detí, redukuje sa úmrtnosť matky samotnej, dochádza k zlepšeniu celkového zdravia rodiny a na celospoločenskej úrovni sa zastavuje nekontrolovaný populačný rast.

PARTICIPÁCIA ŽIEN NA EKONOMICKOM A POLITICKOM ŽIVOTE

Dostupnosť vzdelania je predpokladom úspechu a participácie žien v ekonomickej a politickej sfére, čím sa zvýši príjem domácností a celková životná úroveň. Podiel žien na politickom živote je však v mnohých krajinách minimálny. V prípade, že ženy majú zaručenú účasť na politickom živote, ich názory sú často nevypočuté a považované za menejcenné v dôsledku tradícií spoločnosti alebo vplyvom kultúry.

Ženy často nemajú vlastnícke práva, ich znalosti o podnikaní zostávajú nevyužitú, pretože nemajú nárok na pôžičky, či iné zdroje financovania. Najzávažnejšou manifestáciou kultúrneho a sociálneho útlaku žien je však násilie. Jedna z troch žien je vystavená fyzickému alebo sexuálnemu násiliu⁵, čo predstavuje jeden z najrozšírenejších hrubých spôsobov porušovania ľudských práv. Postihuje ženy bez ohľadu na rasu, etnikum, náboženstvo a vek. Nadobúda rôzne podoby, od foriem domáceho násillia, cez ženskú obriezku, po obchodovanie s „bielym mäsom“.

Implementácia ľudsko-právneho prístupu v rozvojovej praxi prispieva k znižovaniu rodovej nerovnosti a posilneniu postavenia žien v spoločnosti. V kontexte rodovej rovnosti ľudsko-právny prístup vyžaduje posilnenie kapacít nositeľov povinností, t.j. aktérov zodpovedných za implementáciu, a dodržiavanie právneho poriadku. V praxi môže ísť napríklad o zaručenie možnosti dovoľávať sa svojich práv, aplikovanie kultúrne senzitivného prístupu k ženám z rôzneho etnického a kultúrneho zázemia, zabezpečenie prístupu k špeciálnym službám, či zabezpečenie bezpečnosti a nediskriminačného prístupu počas trvania projektu, aj po jeho ukončení.

Na druhej strane, nositeľky práv - dievčatá a ženy - by mali byť oboznámené s právami a slobodami, ktoré im náležia. V praxi môže ísť o vzdelávacie programy, komunitné projekty a služby zamerané na oboznamovanie verejnosti s problematikou ľudských práv.

⁴ Zdroj: womensrightsworldwide.org

⁵ Zdroj: www.peace.ca/oneinthreewomen.htm

PRÁVA ŽIEN

Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti i právach (Článok 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a slobôd)

Malými krokmi k vlastnému obchodu

(Prípadová štúdia, o.z. Človek v ohrození)

Situácia žien vo svete sa v posledných rokoch viditeľne zlepšila. Štatistiky potvrdzujú, že sa zvýšil počet dievčat, ktoré dokončili základnú školu, rastie počet žien v politike, a naopak klesá úmrtnosť žien pri pôrode. Avšak ženy stále nie sú rovnako oceňované za porovnateľnú prácu ako muži. Najmä vo vidieckych oblastiach rozvojových krajín pretrvávajú vysoká negramotnosť dospelých žien. Mnoho dievčat sa už v útlom veku stáva detskými nevestami. Z konfliktných oblastí k nám prenikajú hrozivé správy o systematickom znásilňovaní žien a dievčat ako taktickej zbrani bojujúcich strán. Riešenie rodovej nerovnosti je úzko prepojené s efektívnou rozvojovou pomocou.

Afganistan je islamskou republikou, avšak pretrvávajúcu diskrimináciu voči ženám nemožno prisudzovať výhradne náboženstvu. Postavenie žien v spoločnosti ovplyvňujú i hlboko zakorenené patriarchálne tradície, či pohnutá história krajiny. Afganistan je na chvoste takmer všetkých rebríčkov merajúcich životnú úroveň krajín. Napríklad podľa najnovších štatistík OSN len 26% obyvateľov krajiny vie čítať a písať, z toho iba takmer 13% žien. Mnohé dievčatá sa do školy nedostanú kvôli skorému vydaju, povinnostiam v domácnosti a výchove detí.

Občianske združenie Človek v ohrození (ČVO) realizuje v Afganistane projekty zamerané na vzdelávanie žien a ich zapájanie sa do spoločnosti od roku 2004. Hlavnou cieľovou skupinou združenia v Afganistane sú vidiecke dospelé ženy a dievčatá staršie ako 15 rokov.

PROGRESÍVNA ÚSTAVA NESTAČÍ

„Afganistan má pomerne progresívnu ústavu. Ženám napríklad zaručuje účasť na politickom živote krajiny. Prax je však iná. Afganská spoločnosť je konzervatívna, preto je pre väčšinu žien ťažké uplatniť svoje práva,“ hodnotí Marcela Ondeková, vedúca oddelenia humanitárnej pomoci a rozvojovej spolupráce ČVO, ktorá v Afganistane pracovala a krajinu často navštevuje.

Mnohí ľudia podľa nej nevedia, že sa svojich práv môžu dožadovať, ba niekedy ani to, že nejaké práva majú. Problémom je aj existencia paralelných právnych systémov – oficiálnych zákonov krajiny, zvykového práva a náboženského práva šaría. „Ľudia na dedine sa nebudú odvolávať na ústavu, keď sa im deje nejaká krivda. Majú svoje tradičné mechanizmy ako riešiť spory. Bohužiaľ, tie často nezaručujú rovnaké práva pre muža a ženu,“ vysvetľuje Ondeková.

DOBRE VZŤAHY S KOMUNITOU

ČVO v ohrození realizuje svoje projekty s viacerými miestnymi partnermi. Najdlhšie spolupracuje s miestnou ženskou organizáciou Afghan Women Resource Center (AWRC).

Žiadny projekt sa v komunite nemôže realizovať bez súhlasu rady dedinských starešinov. Každá žena, ktorá sa chce projektu zúčastniť, tiež musí mať súhlas od svojho manžela alebo otca, ak ešte nie je vydatá.

Úspešná realizácia projektov závisí od dobrých vzťahov s miestnymi ľuďmi a od spolupráce s mužmi, ktorí voči západnému svetu často nemajú dôveru. Projektové aktivity pre ženy sa preto odohrávajú v komunitných centrách, ktoré sú umiestnené dostatočne blízko k domovom žien, avšak ohradené múrmi, aby poskytovali ženám dostatočné bezpečie a súkromie. Lektorkami sú často vyškolené miestne ženy, čím sa znižujú obavy mužov, že ich manželky prídu do styku s cudzími mužmi, čo miestne kultúrne tradície nedovoľujú.

Pracovníčky AWRC sa vždy snažia navštíviť aj miestnu mešitu a vysvetliť ciele realizovaných aktivít, aby predišli zbytočným konfliktom. Akékoľvek informácie o právach žien sú vždy prezentované v kontexte islamu.

JEDNODUCHO, ALE ÚČINNE

Na základe skúseností z prvých rokov svojej misie v Afganistane, sa Človek v ohrození rozhodol zameriavať svoje aktivity primárne na zníženie chudoby na vidieku a podporenie obživy žien. V rámci týchto aktivít potom organizácia presadzuje celkové zlepšovanie postavenia afganských žien v spoločnosti.

Od roku 2010 pracuje na rozvoji chudobných vidieckych komunít prostredníctvom odborného vzdelávania v oblasti poľnohospodárstva a podpory poľnohospodárskych živností. Úspešným je najmä spracovanie plodín z tzv. domácich záhrad. „Vďaka odbornému vzdelávaniu v našich kurzoch sa ženy lepšie starajú o pestované plodiny. Absolventky tréningov tiež vedia zabezpečiť príjem pre svoju rodinu odpredajom časti dopestovanej úrody. Spracované plodiny predávajú ako zaváraniny, ovocné džemy alebo zeleninové omáčky,“ hovorí o výsledkoch projektu Jana Jakubíková, terénna pracovníčka organizácie v Afganistane.

Súčasťou odborných tréningov sú aj kurzy základnej gramotnosti. Ženy sa v nich učia základom čítania, písania a počítania, vďaka čomu sú samostatnejšie v bežnom živote, aj pri zakladaní vlastného biznisu, s ktorým im v rámci projektu pomáhajú skúsení školitelia. „Vďaka kurzom hygieny, výživy a zdravotnej prevencie sa ženy dokážu lepšie postarať o domácnosť a varia aj výživnejšiu stravu, čím sa zníži výskyt podvýživy u detí. To oceňuje i mužská časť rodín a ženy sa tak stávajú pre domácnosť z pohľadu mužov „užitočnejšie“, čím pomaličky prispievame k posilňovaniu postavenia afganských žien,“ vysvetľuje Jakubíková.

KOMPLEXNÉ SLUŽBY

Zlepšiť postavenie žien v Afganistane naozaj nebude bez mužov možné. Človek v ohrození sa preto do svojich aktivít snaží zapojiť aj manželov či otcov účastníčok tréningov.

„Mužom poskytujeme poradenstvo o poľnohospodárskych metódach a organizujeme im aj krátke stáže na iných farmách, aby sa dozvedeli ako efektívnejšie pestovať plodiny na rodinných poliach. Môžu si tiež požičiavať náradie, ktoré si nemôžu dovoliť zakúpiť. Vďaka týmto aktivitám vidia, že sa v projektoch nedeje nič zlé,“ hovorí Marcela Ondeková.

ČVO tiež pomáha financovať škôlku pre deti účastníčok kurzov. Ženy majú totiž primárnu zodpovednosť za chod domácnosti a starostlivosť o deti a ostatných členov rodiny. Ak chcú navštevovať tréningové centrum, musia si plniť všetky svoje povinnosti, inak by im mohol manžel vzdelávanie zakázať.

Deti sa v škôlke niečo naučia, zahrajú sa, dostanú tam výživnú stravu. Vychovávateľka pre ne napríklad pripravila aj jednoduché školenie o hygiene a deti potom upozorňovali svoje mamy, ak si pred obedom zabudli umyť ruky.

Komplexnejšie projekty oslovujú celú rodinu i širšiu komunitu. Podporujú aj uplatňovanie ženských práv, ale citlivejším a nenásilným spôsobom. Obe partnerské organizácie, ČVO a AWRC, sú si vedomé že zmeny v postavení afganských žien prichádzajú pomaly a postupne: „Zmeniť hlboko zakorenené predsudky a stereotypy o úlohe žien v spoločnosti vyžaduje dlhodobú, systematickú a citlivú prácu s miestnymi ľuďmi. A to nie je možné v rámci jednoročného projektu,“ uzatvára Marcela Ondeková.

„Žiaľ, aj kvôli 11. septembru si u nás predstavujeme afganskú ženu ako ustráchanú chuderku zahalenú v burke. V Afganistane je však plno žien a dievčat, ktoré študujú na vysokej škole, majú politické ambície alebo dobre platené zamestnanie. Ani chudobnejšie ženy nie je nutné ľutovať. Nepotrebujú ľútosť, ale podporu a povzbudenie pri hľadaní spôsobov, ako zlepšiť svoju situáciu, a realizovať sa v afganskej spoločnosti ako plnohodnotné ľudské bytosti.“ Marcela Ondeková, vedúca oddelenia humanitárnej pomoci a rozvojovej spolupráce ČVO

O RODOVEJ ROVNOSTI V ROZVOJOVEJ SPOLUPRÁCI

Človek v ohrození sa snaží zakomponovať presadzovanie rodového hľadiska do všetkých svojich rozvojových a humanitárnych projektov a programov, nielen v Afganistane. Ide o kľúčovú tému v rozvojovej spolupráci, hoci na Slovensku sa jej venuje minimálna pozornosť. Jej cieľom je nielen zabezpečiť ženám ich akútne potreby, ako dostatok potravín, či adekvátnu zdravotnú starostlivosť, ale aj zrovnoprávniť ich postavenie s mužmi a podporiť miestne organizácie a aktivistky, ktoré tieto zmeny v spoločnosti presadzujú. „Rozvojová pomoc krajinám nemôže byť efektívna, ak prehliadame problémy, s ktorými sa ženy a dievčatá stretávajú. Je dôležité, aby sme hľadali schodné cesty, ako im v riešení týchto problémov pomôcť. Ak hovoríme, že sme profesionálni rozvojoví pracovníci, nemôžeme sa tváriť, že rodová rovnosť sa nás netýka. Presadzovanie ľudských práv žien a dievčat je súčasťou našej profesionality,“ hovorí Ondeková.

Z upratovačky je podnikateľka

Zareen má 35 rokov, žije so svojím manželom a šiestimi deťmi. Zareenin manžel bol ešte pred časom jediný pracujúci v rodine. Mal čistiarňu, ktorú však prevádzkoval iba počas jari a leta. Po zvyšok roka bola zatvorená, rodina mala preto v tomto období značné finančné problémy. Zareen najprv pracovala v komunitnom centre ako upratovačka, po nejakom čase prejavila záujem aj o odborné tréningy. Vďaka teoretickým a praktickým tréningom spracovania plodín si po roku mohla založiť vlastný biznis. Neskôr získala grant a dnes zamestnáva päť ďalších dievčat. Vyrábajú zaváraniny, ktoré predávajú na blízkyh bazároch. Zareen mesačne zarobí okolo 300 eur, ktoré rozdelí medzi svoje zamestnankyne a nakúpi suroviny na ďalšie produkty. Rodina Zareen tak má i na jeseň a v zime dostatok peňazí na nákup jedla a šatstva.

Ženy vyrábajúce zaváraniny na predaj, Afganistan.
foto:archív Človek v ohrození

PRÁVA ŽIEN

Každý má právo na životnú úroveň primeranú zdraviu a blahobytu jeho i jeho rodiny (Článok 25 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a slobôd)

Záchrana „Božích zubov“ v Kirgizstane

(Prípadová štúdia, Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj)

Podľa Všeobecnej deklarácie ľudských práv a slobôd zdravie a blahobyt jednotlivca i jeho rodiny určujú životnú úroveň. Je teda nevyhnutné, aby mal každý prístup k zdravotnej starostlivosti a tiež k možnostiam zadováženia základnej obživy, ktorá priamo súvisí so zdravím. Životná úroveň sa veľmi odlišuje v jednotlivých štátoch, ale aj vo vnútri hraníc takmer každej krajiny. Niekde viac, inde menej. Príkladom krajiny, kde sú rozdiely medzi životnou úrovňou obyvateľov jednotlivých regiónov výrazné, je Kirgizsko v Strednej Ázii.

Kirgizsko má jednu z najslabších ekonomík zo všetkých krajín bývalého Sovietskeho zväzu. Dôvody môžeme hľadať v nedostatku nerastného bohatstva, pretrvávajúcich etnických

Prípravené vzorky pôdy a ryže na analýzu, Kirgizsko, foto:archív Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj

konfliktov či v slabých vládnych štruktúrach. Krajina je horami rozdelená na dve časti – bohatší sever a chudobnejší juh. Sever má vyššiu úroveň vzdelania, lepšiu infraštruktúru, viac sa tu investuje. Naopak juh je centrom spomínaných etnických stretov, oblasťou poľnohospodárstva, silnejšieho náboženského vplyvu a pestovania tradičnej ryže – Ak-Uruk. Ani jej pestovanie však nie je bez problémov, ktoré plynú z celkovej situácie. Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj pomáha vymaniť sa z chudoby obyvateľom dediny Šorobašat na juhu Kirgizska

BEZ RYŽE, V PASCÍ CHUDOBY

Ryži z Uzgeny sa v arabskom svete hovorí aj „božie zuby“, pretože je veľmi náročná na pestovanie, ale úroda sa zbiera len jedenkrát v roku. Jej pestovanie predstavuje pre roľníkov na juhu krajiny tradíciu, z ryže odrody Ak-Uruk sa pripravujú miestne pokrmy. Naopak, jej nedostatok znamená stratu obživy a upadanie obyvateľstva do ešte väčšej chudoby. Prečo sa tradičná kirgizská odroda ryže Ak-Uruk stráca? V dôsledku ťažkých životných podmienok na juhu krajiny, odchádza veľa otcov rodín za prácou do Ruska, susedného Kazachstanu alebo do Spojených arabských emirátov. Ženy zostávajú s deťmi samé a pestovanie ryže sa stáva ich úlohou. Životné zmeny ich dostávajú do nelichotivej situácie, v ktorej majú často nielen fyzické, ale aj psychické problémy. Na druhej strane, migrácia hláv rodín má veľmi výrazný dopad na celkovú spoločnosť, ktorá sa v dôsledku nej mení zo spoločnosti s mnohopočetnými rodinami na spoločnosť osamelých matiek s nevzdelanými deťmi. Najmä dievčatá sú tie, ktoré ako prvé prestávajú chodiť do školy, a pomáhajú mamám na ryžových poliach, po kolená namočené vo vode. Chlapci sa k práci na poli pridávajú v čase žatvy. Znižuje sa tak gramotnosť obyvateľstva. „Kruh chudoby sa uzatvára pri predaji ryže. Keď už roľníci ryžu ťažko vypestujú, nie sú schopní ju adekvátne predať obchodníkom na bazároch. Sprostredkovatelia na trhoch im totiž vyplácajú len nízke ceny, ktoré im nepostačujú ani na náklady spojené s pestovaním. Takisto im neumožňujú nakúpiť náradie, ochranné prostriedky, mnohokrát ani hnojivá a semená,“ hovorí Peter Ivanič, asistent projektového manažéra Slovenského centra pre komunikáciu a rozvoj.

DÔRAZ NA ZDRAVIE ŽIEN

Projekt Slovenského centra pre komunikáciu a rozvoj sa zameriava na znižovanie chudoby roľníkov. Keďže je však zložitá situácia roľníkov komplexná a v Šorobašate zostávajú najmä ženy – roľníčky, centrum realizuje aktivity so špeciálnym dôrazom na zdravie žien. „Ženy a dievčatá sadia ryžové výhonky do pripravených zaplavených políčok, čo so sebou nesie veľké zdravotné riziká. Zvyšuje sa tým chorobnosť a znižuje pôrodnosť. Pred začatím projektu neboli v Šorobašate bežnou výbavou gumené čizmy, nakoľko ich kúpa predstavovala výdaje navyše, na ktoré ženám z predaja ryže sprostredkovateľom nezostali financie,“ popisuje Peter Ivanič. V rámci projektu sú ženám poskytované ochranné prostriedky, ktoré ich chránia pred chorobami najmä gynekologického charakteru. V širšom kontexte projekt prispieva k zlepšeniu celkovej zdravotnej bilancie – k psychickému aj fyzickému zdraviu.

KOMPLEXNÉ RIEŠENIA

Tak ako v prípade riešenia zdravotných problémov je najdôležitejšia prevencia, nevyhnutné sú aj preventívne opatrenia, aby k zložitej situácii žien vôbec nedochádzalo. Hybnou silou, ktorá mení situáciu obyvateľov dedín v južnom Kirgizsku je migrácia v dôsledku zlých podmienok pre život v rodnej zemi. Jedným z aspektov komplexného problému je pestovanie ryže. S cieľom

zachrániť pestovanie tradičnej plodiny, ktorá často predstavuje pre kirgizských roľníkov identitu, Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj postavilo v dedine tradičnú mlynicu, ktorú slávnostne uviedlo do prevádzky 2. októbra 2011. V Šorobašate tiež vznikla šľachtiteľská stanica v spolupráci s Technickou univerzitou v Oši a s Centrom výskumu rastlinnej výroby v Piešťanoch. Stanica má slúžiť na certifikáciu významnej sorty ryže Ak-Uruk. Ďalším krokom je zlepšenie prístupu na trh, aby roľníci nepredávali ťažko vypestovanú ryžu pod cenu. „K lepšiemu ohodnoteniu práce roľníkov prispieva cyklus školení z marketingu a účtovníctva, vďaka ktorým získali prehľad o tom, ako funguje trh a ako preraziť na trhu s vyššou pridanou hodnotou – napríklad v supermarketoch vo väčších mestách, v reštauráciách,“ vysvetľuje asistent projektového manažéra. Na základe prieskumu dopytu na trhu Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj v spolupráci s miestnym partnerom, verejným fondom PANGEA, našlo vhodný obal a baliaci mechanizmus na distribuovanie ryže do obchodnej siete. Distribuovať ryžu budú roľníci samostatne autom, ktoré budú mať v rámci projektu vo výhodnom prenájme. Všetky aktivity projektu sa realizujú s dôrazom na životné prostredie, životnú a vzdelanostnú úroveň, i tradície územia. Jednotlivé kroky smerujú k tomu, aby sa roľníci z dediny Šorobašat vymanili z kruhu chudoby.

” *Iniciatíva realizovať projekt prišla z kirgizskej strany. My sa programovo zaoberáme krajinami bývalého Sovietskeho zväzu, ktoré zostali visieť v akomsi rozvojovom vzduchoprázdne. Problémy týchto krajín sú porovnateľné, v niektorých prípadoch (napríklad v otázke environmentálnych záťaží sovietskej éry) dokonca ešte väčšie ako problémy afrických krajín, na ktoré sa orientuje väčšina rozvojových aktivít.“ Peter Ivanič, asistent projektového manažéra Slovenského centra pre komunikáciu a rozvoj*

O Slovenskom centre pre komunikáciu a rozvoj

Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj je nezisková organizácia, ktorá vznikla v roku 2005. Primárne sa orientuje na dva druhy aktivít: rozvojovú spoluprácu a globálne vzdelávanie. Centrum realizuje rozvojové projekty predovšetkým v krajinách bývalého sovietskeho bloku. Okrem konkrétnej realizácie a podpory rozvojových aktivít, centrum rozvíja aj expertnú úroveň. Riaditeľka organizácie Zuzana Jezerská prednášala o regióne Strednej Ázie na akademickej pôde americkej univerzity v Keene, New Hampshire. V Amerike tiež mohli záujemcovia navštíviť fotografickú výstavu afganských Kirgizov. Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj prevádzkuje Informačné centrum globálneho vzdelávania, prvú knižnicu špecializovanú na globálne otázky, a organizuje rôznorodé podujatia s cieľom upozorniť verejnosť na situáciu v krajinách východne od Slovenska, ako aj na problémy a riešenia, ktoré súvisia s globalizáciou.

Návrat manžela a zmyslu života

Gulmirin manžel odišiel za prácou do Ruska a v Uzgene zanechal so ženou aj svoje deti. Gulmira nemala prácu a tak premýšľala, že odíde s rodinou za manželom, aby spoločne zarobili peniaze a mohli si postaviť vlastný dom. Keď začalo Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj realizovať projekt, Gulmira s rodinou začali pestovať ryžu vďaka materiálnej pomoci v podobe osiva, hnojiva, pracovného náradia a ochranného oblečenia. Časom sa jej manžel vrátil z Ruska do rodného kraja a začal pomáhať s pestovaním ryže. Gulmira navyše organizuje stretnutia pre mladé ženy z oblasti, počas ktorých šijú vrecká na ryžu, a následne predávajú balenú ryžu na trhu. Gulmira si vytvorila vlastnú malú firmu.

Predaj ryže na bazáre, Kirgizsko.
foto:archív Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj

Deti sa tešia do školy, Uganda, 2010, foto: M. Vaculčiaková

PRÁVA DETÍ

Vo väčšine rozvojových krajín tvoria deti do 18 rokov viac ako polovicu celkovej populácie.

Reprezentujú tak obrovský sociálny potenciál, ktorý môže byť naplnený, len ak budú mať deti možnosť podieľať sa na ekonomických, politických a sociálnych procesoch. Ochrana práv detí a mládeže sa opiera o Dohovor o právach dieťaťa z roku 1990.

Medzinárodný dokument vymenováva a objasňuje politické, kultúrne, sociálne a občianske práva detí. Právo na život, právo nebyť oddelený od svojich rodičov, právo na určitý životný štandard a ochranu pred násilím, mučením a zneužívaním sú len niektoré z nich. Dohovor podpísali všetky členské štáty OSN, napriek tomu sú práva detí v niektorých krajinách každodenne porušované.

ZDRAVÝ VÝVOJ DIEŤAŤA

Ozbrojené konflikty, prírodné katastrofy alebo nestabilná a skorumpovaná vláda majú priamy vplyv na život a blahobyt detí. Mnohé žijú v extrémnej chudobe, zápasia s podvýživou, nemajú prístup k pitnej vode, očkovaniu, či zdravotnej starostlivosti. Pri implementácii rozvojových projektov, ktoré sú v súlade s ľudsko-právnym kontextom preto experti zohľadňujú okrem iného aj kultúrne, politické, sociálne, geografické a environmentálne faktory, ktoré bránia deťom naplno využívať svoje práva.⁶

Vďaka elementu ľudských práv sa najviac zraniteľné skupiny obyvateľstva dostávajú do popredia aj v prípade, že prvotným cieľom rozvojového projektu nie je problematika detí a mladých.

V praxi môže ísť napríklad o začlenenie detských vojakov naspäť do spoločnosti, o elimináciu detskej práce alebo o zabezpečenie minimálnej potrebnej zdravotnej starostlivosti a prístupu k zdravej výžive. Keď sa totiž deťom odoprie možnosť rásť a vyvíjať sa psychicky, emocionálne a fyzicky, Miléniové rozvojové ciele zostanú nenaplnené ešte ďaleko po roku 2015.

PRÁVO NA VZDELANIE

Prístup detí k vzdelaniu je jednou z priorít medzinárodnej komunity, ktorá bola zakotvená vo viacerých medzinárodných dokumentoch. Avšak podľa štatistík UNICEF z roku 2006 okolo 90 miliónov detí stále nechodí do školy. Podľa neoficiálnych odhadov môže byť toto číslo ešte vyššie.⁷ Hlavnou príčinou nízkej návštevnosti škôl je chudoba. Rodičia nemajú finančné prostriedky na zaplatenie školného, kníh či písacích potrieb. Vlády rozvojových krajín nemajú na výstavbu škôl, školenia a platy pre učiteľov.

V minulosti sa rozvojové projekty sústreďovali najmä na zvýšenie počtu študentov zapísaných do škôl, bez dôrazu na to, či študent školu dokončil alebo nie. Úroveň ponúkaného vzdelania bola veľmi nízka a deti nenadobúdali skúsenosti a vedomosti, ktoré boli potrebné na rozvoj a vytrhnutie sa z kruhu chudoby.

Cieľ ľudsko-právneho prístupu k vzdelaniu je jednoznačný: zabezpečiť, aby každé dieťa malo prístup ku kvalitnému vzdelaniu, ktoré rešpektuje a presadzuje ľudské práva, dôstojnosť a možnosť rozvoja. Rozvojové projekty v oblasti školstva a vzdelania pre deti sa zameriavajú na návštevnosť škôl, ale aj na dochádzku, ukončenie dochádzky, učebné osnovy, dosiahnuté výsledky a nadobudnuté vedomosti.

PRÁVA DETÍ

Každé dieťa má právo na zdravie a zdravotnícke služby (Článok 24 Dohovoru o právach dieťaťa)

Odmalička zdraví

(Prípadová štúdia, Slovenský výbor pre UNICEF)

Deti sú budúcnosť ľudstva. A predsa v mnohých krajinách sveta umierajú pri narodení či pred dovŕšením piateho roku života najmä kvôli nedostatočnej zdravotnej starostlivosti alebo podvýžive. Dohovor o právach dieťaťa prijatý v roku 1989 stanovuje práva každého dieťaťa do 18 rokov bez rozdielu náboženskej, rodovej či etnickej príslušnosti. Jedným z práv definovaných v Dohovore je právo na zdravie a zdravotnícke služby.

Práca Slovenského výboru pre UNICEF sa odvíja od Dohovoru o právach dieťaťa. Všetky programy, ktoré celosvetová organizácia UNICEF realizuje, sa primárne snažia o to, aby práva detí boli rešpektované a deti vo svete ich mohli uplatňovať. Slovenský výbor pre UNICEF sa sústreďí predovšetkým na právo na pitnú vodu a sanitáciu, zdravotnú starostlivosť, vzdelávanie a ochranu.

ZOMIERA KAŽDÉ ÔSME DIEŤA

Aj napriek veľkej snahe zachrániť každý deň čo najviac detských životov, umrie denne asi 22 000 detí mladších ako päť rokov. Približne 70 % z nich umrie už v prvom roku života. Najmenšie šance prežiť majú deti v krajinách južnej Afriky, kde umrie každé ôsme, a v južnej Ázii, kde sa piatich rokov nedožije každé štrnásť dieťa. Väčšinou ide o úmrtia, ktorým je možné predísť očkovaním alebo prístupom k čistej pitnej vode. Tretina z týchto úmrtí je spôsobená podvýživou. Dobrou správou je, že od roku 1990 stúpol počet detí, ktoré majú prístup k čistej pitnej vode aj očkovaniu, a naopak, klesol počet detských úmrtí. Avšak pokrok nie je všade vo svete rovnaký. V najchudobnejších regiónoch čelia deti až dvojnásobne vyššej pravdepodobnosti, že sa nedožijú piatich narodenín, ako ich rovesníci v najvyspelejších krajinách. Deti v rozvojových krajinách nemajú pravidelný prísun potravy ani vody a ich strava zvyčajne neobsahuje potrebné minerály a vitamíny, ktoré sú významné pre zdravý fyzický i mentálny vývoj dieťaťa. Predovšetkým vo vidieckych oblastiach žijú bez prístupu k pitnej vode a k základným hygienickým vymoženostiam. Nemajú možnosť využívať toalety, nepoznajú základné hygienické návyky. Táto skutočnosť vystavuje deti nebezpečenstvu rôznych chorôb a to nielen v oblastiach rozvojového sveta, ale aj vo vidieckych častiach rozvinutých krajín.

PROJEKTY PO CELOM SVETE

Prežitie a rozvoj detí tvorili v roku 2010 ťažisko práce UNICEF vo svete. Dievčatá aj chlapci boli očkovaní, dostávali vitamíny a minerály potrebné na posilnenie ich imunitného systému a zdravého telesného i mentálneho vývoja a UNICEF podporoval aj rozsiahle projekty na zlepšenie zdravia detí. Slovenský výbor pre UNICEF dlhodobo reaguje na pretrvávajúce problémy detí a porušovanie ich práv prispievaním na rozvojové projekty v rôznych častiach sveta. Zároveň v prípade stavu núdze a krízy poskytuje financie aj na humanitárne projekty. „Humanitárnu pomoc podporujeme tam, kde je kríza a stav núdze. Tie vládnu vo východnej aj severnej Afrike a tak sa humanitárna pomoc UNICEF momentálne dostáva k deťom v Somálsku, Keni, Etiópii, Líbyi, ale aj na západ Afriky, do Pobrežia Slonoviny. Na Haiti a v Pakistane poskytujeme post-humanitárnu pomoc. Naopak, programy rozvojovej pomoci sme si vybrali cielene – sústredili sme sa na programy, ktoré pokladáme za vysoko účinné a efektívne, pretože pomáhajú deťom v najchudobnejších oblastiach sveta. Zároveň ide o programy, ktoré dokážeme pokryť z objemu financií získaných na Slovensku. Takto sme si vybrali Južný Sudán, Laos, Guineu Bissau,“ vysvetľuje Anna Beňová zo Slovenského výboru pre UNICEF.

Matky s deťmi čakajúce na očkovanie, Laos, foto: archív UNICEF

Distribúcia balíčkov terapeutickú výživu pre deti trpiace podvýživou, provincia Korogocho v Keni.
foto: archív UNICEF

Zázračné vrecúško pre Elijaha

Elijah je 11-mesačný chlapec z provincie Korogocho v Keni, ktorý trpí podvýživou. Keby príbytok jeho rodiny nenavštívili zdravotnícki pracovníci z provinčnej nemocnice počas svojho výjazdu do terénu, zrejme by neprežil. Je zaradený do programu, kedy mu jeho mama podáva PlumpyNut – výživnú arašidovú pastu obohatenú o sušené mlieko, vitamíny a minerály. Vrecúška PlumpyNut dodáva do nemocnice Detský fond UNICEF. Je to hotové terapeutické jedlo, ktoré zdravotníci dávajú deťom podľa veku a aktuálnej hmotnosti. Potrebné množstvo balíčkov dajú matke Elijaha a ona mu jedlo podáva podľa inštrukcií. Výhodou je, že PlumpyNut nepotrebuje žiadne špeciálne skladovanie ani prípravu – Elijah ho môže jesť rovno z vrecúška. Prázdne obaly rodičia prinesú späť do nemocnice a dostanú vrecúška na ďalší týždeň, až kým sa stav Elijaha nezlepší.

NAJMÄ VAKCINÁCIA

Slovenský výbor pre UNICEF oslovuje potenciálnych darcov, aby získal financie na realizáciu projektu. Samotná realizácia programov je v réžii miestneho tímu UNICEF, ktorý v danej krajine či lokalite pôsobí dlhodobo, dôverne pozná terén, miestnu kultúru a mentalitu a má vybudované kontakty s partnerskými organizáciami. V oblasti zdravotníctva a sanitácie umožňujú finančné prostriedky zo Slovenska predovšetkým očkovanie detí. „Financujeme dopravu vakcín proti novorodeneckému tetanu do Laosu a ďalšie náklady súvisiace so samotným očkovaním. V Mozambiku prebieha očkovanie detí mladších ako jeden rok proti šiestim smrteľným chorobám – tetanus, osýpky, záškrt, čierny kašeľ, tuberkulóza a detská obrna. V Guinea Bissau môžeme vďaka slovenskému partnerovi rekonštruovať rodinné vidiecke studne,“ hovorí Anna Beňová.

UNICEF tiež celosvetovo rokujú s vládami a pomáha im s určením priorít v politike voči deťom, s prípravou národných akčných plánov, s nastavením rozpočtov. Organizácia zabezpečuje funkčnú sieť zariadení a mobilných jednotiek zdravotnej starostlivosti a zdravotníckych služieb, ktoré technicky podporuje a zásobuje terapeutickou výživou, vakcínami, liekmi, chirurgickým materiálom.

„Pri humanitárnej kríze vo východnej Afrike podporujeme v Somálsku sieť stabilizačných centier s lôžkovou starostlivosťou, stovky terapeuticko-poradenských centier, programy doplnkovej výživy a množstvo mobilných terapeutických jednotiek, aby sa pomoc dostala k čo najväčšiemu počtu detí, ktoré trpia na podvýživu.“ Anna Beňová, tlačová tajomníčka Slovenského výboru pre UNICEF

O UNICEF

UNICEF spadá pod Organizáciu Spojených Národov (OSN), avšak je jediným fondom, ktorý nie je financovaný zo strany OSN, ani nemá pridelenú pevnú rozpočtovú položku zo štátneho rozpočtu. Projekty, ktoré UNICEF celosvetovo realizuje pre deti, sú financované z dobrovoľných príspevkov ľudí, firiem a inštitúcií krajín, v ktorých pôsobia miestne pobočky. Detský fond UNICEF vznikol na pomoc deťom, ktoré zasiahla druhá svetová vojna. Dodnes pomáha najviac ohrozeným a zraniteľným deťom po celom svete. V rámci rozvojovej aj humanitárnej pomoci sa stará o prežitie a rozvoj detí, propaguje ich práva a upozorňuje na ich dodržiavanie. V roku 1965 získal detský fond UNICEF Nobelovu cenu mieru za milióny zachránených detských životov a za propagáciu bratstva medzi národmi.

V oblasti zdravotnej starostlivosti Detský fond UNICEF v roku 2010 zabezpečil:

- 2,3 miliardy balení očkovacích látok proti smrteľným detským ochoreniam, t.j. až 58 % všetkých vakcín pre deti v rozvojových krajinách
- lekárske prístroje a vybavenie pre 7 780 zdravotníckych zariadení
- 23 miliónov impregnovaných sietí proti malarickým komárom
- prístup k čistej pitnej vode pre ďalších 3,8 a lepšiu sanitáciu pre 2,4 milióna domácností

PRÁVA DETÍ

Každé dieťa má právo na dôstojné bývanie a na vzdelanie (Dohovor o právach dieťaťa)

Deti z ulice tiež túžia po zmysluplnej budúcnosti

(Prípadová štúdia, o.z. SAVIO)

Podľa Dohovoru o právach dieťaťa z roku 1989 má každé dieťa právo na zabezpečenie primeranej životnej úrovne. Postarať sa o ňu majú rodičia a dohliadať na nich by mal štát. Napriek tomu, UNICEF odhaduje, že vo svete žije až 100 miliónov detí v uliciach veľkých miest rozvojových, aj rozvinutých krajín. V rozvojových krajinách je jedným z najčastejších dôvodov úniku z domu chudoba, v ktorej deti vyrastajú. Chudoba často núti rodičov, aby deti posielali pracovať namiesto vzdelávať sa v škole. Deti nemajú čo jesť, ani piť, nepoznajú hračky. Útek volia zo zúfalstva, nie z hrdinstva.

Spočítať deti ulíc hlavného mesta Kene Nairobi je nemožné. Odhaduje sa však, že je ich okolo 60-tisíc. Mnohé z nich sú sirotky alebo polosirotky. Domov jednoducho nemajú alebo ho opustili z vlastnej vôle, kvôli extrémnej chudobe. Prežívajú zo dňa na deň. Prespávajú v parkoch, v opustených budovách, pod zaparkovanými autami. Niektorí získajú strechu nad hlavou spolu s možnosťou vzdelávať sa aj vďaka projektu Bosco Boys slovenskej organizácie SAVIO.

ŽIVOT NA ULICI

V subsaharskej Afrike sa deti dostávajú na ulicu z mnohých dôvodov. V dôsledku občianskych vojen alebo kmeňových nepokojov. Kvôli HIV/AIDS, ktoré zabilo ich rodičov, a oni zostali samé, bez niekoho, kto by sa o ne postaral. A potom sú tu dôvody podobné tým v našich zemepisných šírkach. Deti chcú byť samostatné, nasledujú svojich rovesníkov, pretože im ponúkajú vidinu lepšieho života. Alebo jednoducho ujdú, pre-

tože sa stali obeťami sexuálneho zneužívania alebo vyčíňania alkoholu v rodine. Na ulici sa potom združujú do skupín. Paradoxne, často majú naozaj radosť z toho, že sú sami sebe páni. Radosť sa však dostavuje aj vďaka lepidlu. „Väčšina detí žijúcich na ulici fetuje lepidlo. Je relatívne lacné, dostupné a predovšetkým účinné. Zabúdajú vďaka nemu na trápenia a bolesti. Niektorí berú aj tvrdšie drogy,“ hovorí Klára Holá zo združenia SAVIO, ktorá s deťmi z ulice strávila v Nairobi 6 mesiacov. „Jedlo zháňajú medzi odpadkami, žobru alebo niečo ukradnú zo stánku na trhu. Starší a skúsenejší si zarábajú zberom papiera, plastov a kovov, vykladajú tovar alebo dokonca ponúkajú sexuálne služby. A popri tom si občas vyrobia futbalovú loptu z plastových tašiek alebo autíčko z plechoviek, aby sa mohli trochu zahrať,“ dodáva Holá. Život v chudobe pokračuje aj na ulici.

Z ULICE DO CENTRA

Aj deti z ulice však túžia po zmysluplnej budúcnosti a uvedomujú si význam vzdelania. Mnohí si zvyknú na život bezdomovcov, niektorí prídu o život pri bitke alebo krádeži. Tí šťastnejší sa dostanú do centra pre chlapcov z ulice, akým je aj Bosco Boys. Centrum poskytuje ubytovanie iba chlapcom, pretože zo štatistík vyplýva, že najväčšiu skupinu detí na ulici tvoria chlapci vo veku 10 – 14 rokov. Sociálny pracovník centra chodí do ulíc medzi chlapcov. „Stretáva sa s nimi, poznáva ich, ponúka im možnosť pobytu a štúdia v centre. V prípade ich záujmu vyhledá príbuzných a podnikne prvé kroky potrebné pre ich umiestnenie do centra. Na uliciach sa s deťmi stretávajú aj ďalší pracovníci centra, napríklad pri nedeľnom futbale,“ hovorí Klára Holá. Niekedy chlapci prichádzajú do centra sami, dobrovoľne vyhledávajú pomoc. Sú to kamaráti alebo príbuzní chlapcov, ktorí už v centre žijú.

Z CENTRA NA VYSOKÚ ŠKOLU

Nasleduje sociálna rehabilitácia, v rámci ktorej sa snažia chlapcov zbaviť drogovej závislosti, zlovyku šikanovania a kradnutia. Základom je vzdelanie, ktoré deťom poskytuje základná škola centra. Školu navštevujú chlapci aj dievčatá spoločne.

Deti v centre Bosco Boys, Keňa, foto:archív SAVIO

A po jej ukončení môžu pokračovať v štúdiu na učilištiach alebo vysokých školách. V súčasnosti v centre býva a študuje do 200 chlapcov, do školy denne dochádza okolo 150 ďalších detí z chudobných rodín z okolia. Vysokú školu dnes navštevuje asi 10 chlapcov, ktorí žili v centre. Dôležitá je tiež odborná psychologická pomoc, súčasťou programu je snaha o zaradenie detí do domácej komunity. Mnohým sa návrat k životu pod strechou, so vzdelaním a prácou podarí. V centre však majú aj prípady, keď chlapci utečú, pretože sa nedokážu zbaviť závislosti na drogách. Každý prípad je individuálny a centrum funguje na dobrovoľnej báze. Každý má možnosť, nikto nie je nútený. Pri nástupe do centra sa požaduje súhlas príbuzných zodpovedných za dieťa, ak sa ich podarí vypátrať. „Od rodičov sa vyžaduje aj spoluúčasť na nákladoch na pobyt a vzdelávanie ich dieťaťa v centre. Samozrejme, všetko v rámci ich možností, ktoré často predstavujú len občasnú pomoc v naturáliách,“ hovorí Klára Holá. Rodičia teda priamo participujú na rozvoji dieťaťa. Trávia doma s deťmi prázdniny a zároveň majú začiatkom školského roka možnosť zúčastniť sa na seminári o výchove detí, o prevencii úteku na ulicu, o potrebe vzdelávania, aj o zdravotnej starostlivosti.

O občianskom združení SAVIO

SAVIO je občianske združenie, ktoré bolo založené v roku 2005 s cieľom podpory rozvojových projektov. Zameriava sa predovšetkým na pomoc deťom a mladým ľuďom v menej rozvinutých krajinách a regiónoch. Združenie doteraz pôsobilo v Sudáne, Keni, Angole, na Sibíri či v Azerbajdžane. Okrem zlepšovania života obyvateľov rozvojových krajín, združenie chce zvyšovať povedomie slovenskej verejnosti o problémoch týchto obyvateľov a budovať pocit spoluzodpovednosti a solidaritu. Deje sa tak hlavne prostredníctvom každoročného projektu Tehlička pre misie, rôznych prezentácií a besied, a napríklad aj vďaka celosvetovo jedinečnému projektu Adopcia tried v Sudáne, ktorý združenie realizuje od roku 2009. SAVIO spolu so sudánskou saleziánskou organizáciou BOSCOAID podporujú chod základných škôl a učňovských stredísk v Južnom Sudáne. Triedy, jednotlivci alebo firmy si môžu adoptovať vybranú triedu v africkej krajine, ktorú pravidelne podporujú finančnou čiastkou. Cieľom projektu je popri podpore vzdelávania chudobných umožniť aj vzájomné spoznávanie mladých ľudí na Slovensku a v Sudáne.

„Problém detí z ulice je nutné riešiť komplexne. Každý jeden zachránený život má zmysel. Najdôležitejšie je, že centrum Bosco Boys pretvára pohľad detí z ulice na seba samých, aj na spoločnosť. Deťom umožňuje poznať ich ľudskú dôstojnosť, dodáva im sebaúctu a dôveru vo vlastné schopnosti a v možnosť žiť lepší život. Spoločnosť už pre nich nie je úhlavným nepriateľom, ale zaradenie sa do nej je možnosťou k hodnotnému a zmysluplnému životu.“ Klára Holá, pôsobila 6 mesiacov v projekte Bosco Boys, ktorý podporuje o. z. SAVIO

Kedysi bol na ulici, dnes je vysokoškolák

Philip sa narodil v roku 1988 a má jedného brata a tri sestry. Vyrastali na vidieku so starou mamou. Ich mama odišla po smrti otca do hlavného mesta Nairobi, aby zarobila peniaze na ich obživu. Stará mama nemohla platiť školské poplatky a Philip ju musel veľmi dlho prehovárať, aby ho poslala do školy. Jeho mama v Nairobi sa dopytala o Bosco Boys - projekte pre deti v núdzi, a zavolať ho k sebe. Philipa prijali do Bosco Boys ako dvanásťročného a zaradili ho do tretej triedy. Keďže v záverečných skúškach dosiahol dobré výsledky, vedenie centra mu umožnilo pokračovať v štúdiu na strednej škole. Po úspešnom ukončení strednej školy, ako je v projekte Bosco Boys zvykom, pracoval jeden rok pre Bosco Boys ako dobrovoľník. Vyslali ho do podobného centra, na saleziánsku misiu v Južnom Sudáne. Pracoval tam ako vychovávateľ na chlapčenskom internáte, učil angličtinu, matematiku a vedu. Viedol rôzne záujmové krúžky – spev, tanec, akrobaciu, šport. Bola to preňho náročná, ale veľmi obohacujúca skúsenosť. Po návrate do Kene sa rozhodol prihlásiť sa na vysokú školu v odbore učiteľstvo matematiky a fyziky. Uvedomuje si, že jeho príbuzní by mu nikdy nemohli umožniť dostať sa tak ďaleko. Vedenie Bosco Boys sa neustále snaží zohnať sponzorov na podporu študentov ako je Philip, aby mohli uhradiť vysoké poplatky za štúdium, ubytovanie a stravu, a získať tak vysokoškolské vzdelanie.

Deti v centre Bosco Boys, Keňa, foto:archív SAVIO

Mladík na vozíku pochádzajúci z burundskej dedinky Condi blízko osady Rutovu na návšteve sirotinca, Burundi, 2010. M. Čierna

INKLÚZIA ZDRAVOTNE POSTIHNUTÝCH SKUPÍN OBYVATELSTVA

Jedným zo základných pilierov ochrany ľudských práv je princíp univerzálnosti. Všetci ľudia sú si rovní v dôstojnosti a v právach bez ohľadu na charakteristiky, ktoré ich odlišujú.

Odpieranie práva a slobody na základe rozdielneho pohlavia, rasy, vierovyznania alebo sexuálnej orientácie je považované za hrubé porušovanie ľudských práv. Ľudia so zdravotným postihnutím sa odlišujú od ostatných skupín obyvateľstva svojimi fyzickými alebo mentálnymi nedostatkami, ktoré ich robia závislými na okolí. Okolie im ale po celom svete venuje veľmi malú pozornosť a spoločnosť prehliada ich špeciálne potreby. Vylúčenie zdravotne postihnutých ľudí zo spoločnosti bolo označené za ľudsko-právny problém až v poslednej dekáde. Dôraz na potreby zdravotne postihnutých nekládli ani pri definovaní Miléniových rozvojových cieľov.

BARIÉRY V SPOLOČNOSTI

Zdravotne postihnutí sú nositeľmi práv ako každý z nás. Napriek garanciam zakotveným v medzinárodných dokumentoch realita vnímania zdravotne postihnutých ľudí v spoločnosti je odlišná. Zdravotne postihnutí v rozvojových krajinách musia čeliť diskriminácii, posmechu a odcudzovaniu iných v komunite. Obyvatelia krajín s nízkou gramotnosťou nechápu príčiny, charakter a dôsledky postihnutia. Okrem stigmatizácie a izolácie zdravotne postihnutí čelia právnym (diskriminačné zákony), fyzickým (nepripravený terén, vstup do budov a i.) a komunikačným bariéram (neznalosť Braillovoho písma, znakovkej reči).⁸ Podľa údajov Svetovej banky len 1 – 2 % zdravotne postihnutých má prístup k vhodnej zdravotnej starostlivosti. Zdravotne postihnutí ľudia sa môžu oveľa ľahšie stať obeťami fyzického, sexuálneho alebo citového zneužívania.⁹ Ženy a deti so zdravotným postihnutím sú ohrozené ešte viac, keďže musia čeliť viacnásobnej diskriminácii.

Konvencia práv ľudí s postihnutím z roku 2006 formuluje ich práva v rôznych oblastiach života - vzdelanie, pracovný trh, politika, kultúra, rodinný život, zdravotný systém, kde je potrebné uplatňovať nediskriminačný prístup, a najmä prístupnosť - t.j. spoločnosť bez bariér. Pri uplatňovaní ľudsko-právneho prístupu sa na všetky obmedzenia prihliada ako na porušovanie práv a slobôd. Rozvojové projekty sa opierajú o kľúčové princípy konvencie ako sú dôstojnosť a rovnosť, nediskriminácia, inklúzia a participácia v spoločnosti, rovnosť a dostupnosť príležitostí, rodová rovnosť a iné. Veľmi dôležitú úlohu zohráva aj šírenie povedomia a vzdelávacie projekty v rozvojových krajinách, ktoré objasňujú charakter postihnutia a potreby postihnutého.

⁸ Zdroj : <http://www.survivorcorps.org/PDFs/Advocacy/SurvAssist24.pdf>
⁹ Zroj : <http://www.unhcr-centraleurope.org/sk/komu-pomahame/zdravotne-postihnuti-ludia.html>

PRÁVA POSTIHNUTÝCH

Každý má právo na vzdelanie (Článok 26 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a slobôd)

Chudobu bez pomoci zdravotne postihnutým neodstránime

(Prípadová štúdia, eRko)

Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie a Svetovej banky je na svete jedna miliarda zdravotne postihnutých. V bohatších krajinách má zdravotné postihnutie jedna zo siedmich osôb, v chudobných je to jedna osoba z piatich. Členské štáty OSN sa zaviazali k dosiahnutiu Miléniových rozvojových cieľov, avšak na veľkú skupinu zdravotne postihnutých zabudli.

Mentálne a fyzicky postihnutí jedinci sa v rozvojových krajinách stretávajú so stigmatizáciou, nedostatočným sociálnym zabezpečením, aj so separáciou. Rodičia skrývajú deti so zdravotným postihnutím pred svetom. Organizácia eRko prispieva k boju s chudobou aj tým, že v Keni pomáha mladým ľuďom so zdravotným postihnutím.

ZA ZDRAVOTNÉ POSTIHNUTIE MÔŽE AJ CHUDOBA

Príčinu veľkého počtu zdravotne postihnutých obyvateľov rozvojového sveta treba hľadať najmä vo vojnových konfliktoch a v chudobe. Až polovica prípadov zdravotných postihnutí je spôsobená nedostatočnou výživou, chýbajúcim prístupom k pitnej vode, či absenciou zdravotnej starostlivosti, pretože si ju chudobní ľudia nemôžu dovoliť. „Postihnutí sú uväznení v cykle chudoby a postihnutia. Majú zdravotné postihnutie, lebo sú chudobní, a chudobnými zostanú pravdepodobne aj naďalej, lebo ako zdravotne postihnutí majú oveľa menšiu šancu na vzdelanie, a tým aj na získanie práce a zlepšenie svojej životnej situácie,“ hovorí Dagmar Mekiňová, projektová manažérka z občianskeho združenia eRko.

Vláda v Keni prijala niekoľko dokumentov, v ktorých obyvateľom so zdravotným postihnutím zaručuje isté práva, a to najmä v podobe práva na primeranú prácu alebo základné služby. Zákon z roku 2003 napríklad stanovuje verejnemu i súkromnému sektoru, aby vyhradili pre osoby so zdravotným postihnutím 5% pracovných miest. Ministerstvo školstva dáva deťom s fyzickým či mentálnym postihnutím možnosť študovať na verejných školách, prax je však iná. V skutočnosti väčšina obyvateľov nemá prístup k základným životným potrebám, občianskej vybavenosti a príležitostiam na udržateľné a dôstojné živobytie.

REHABILITAČNÉ CENTRÁ A ŠKOLY

Občianske združenie eRko organizuje každý rok vianočnú kolednú zbierku Dobrá novina, vďaka ktorej podporuje na africkom kontinente rôzne rozvojové programy. Medzi nimi sú aj štyri programy, ktoré pomáhajú deťom so zdravotným postihnutím. V Domove Jána Plava II. v Lokichare na severe krajiny sa starajú o deti, ktoré majú problémy s mobilitou. Odborníci ich tu korigujú fyzioterapiou, pracovnou terapiou alebo sprostredkovaním ortopedických operácií. Domov poskytuje deťom predoperačnú i pooperačnú starostlivosť. „V domove sa zlepšuje nielen fyzický a nutričný stav detí, ale aj ich správanie. Navštevujú susediacu školu, stávajú sa samostatnejšími a začínajú si sami

seba viac vážiť,“ hovorí Dagmar Mekiňová. Deti domov vyhľadáva cez oznamy v kostoloch alebo na stretnutiach s verejnou. Sociálna pracovníčka najskôr dieťa navštívi doma, potom ho spolu s rodičmi pozve do domova. Ak sa im v domove páči, prijímú ho. Ubytovacia kapacita domova sa z počiatočných 14 lôžok v roku 2006 zvýšila v priebehu piatich rokov na 52 postelí. Podobné sú programy v Kitale, na severozápade Kene, a v Bungome, v západnej časti regiónu Rift Valley. V Kitale podporujú deti s fyzickým a mentálnym postihnutím tým, že im zabezpečujú prístup k zdravotnej starostlivosti, rehabilitácii a poskytujú im kompenzačné pomôcky. Tri malé domovy, kde sa o deti stará vychovávateľka, sú situované v školskom areáli, aby mali jednoduchý prístup do školy. V Bungome sa venujú zároveň aj deťom so zhoršeným sluchom a umožňujú im prístup ku vzdelaniu vo forme kurzov posunkovej reči, vybudovaním špeciálnych tried s príslušným vybavením. V nairobskom slume Kibera sa eRko podieľa na fungovaní denného rehabilitačného centra, kam chodia deti na fyzioterapiu. Zároveň tu prebieha vzdelávanie ich opatrovateľov o tom, ako pristupovať k postihnutým deťom a ako sa o ne starať.

NIE ZDRAVOTNÉ POSTIHNUTIE, ALE VÝZVA

Stigmatizácia zdravotne postihnutých v Keni spôsobuje problémy v riešení ich situácie. Súčasťou projektov organizácie eRko je preto aj vzdelávanie rodinných príslušníkov a informovanie širokej verejnosti o príčinách vzniku zdravotného postihnutia.

„V Keni vnímajú postihnutie ako niečo negatívne, čo je iba v Afrike. Pozitívne vnímaná Európa určite žiadnych postihnutých nemá – povedal mi raz otec postihnutého chlapca,“ spomína dobrovoľníčka Mirka Triznová, ktorá pracovala na projekte s postihnutými deťmi. „V projektoch Dobrej noviny sa však nehovorí o postihnutí, ale o výzve,“ dodáva.

Ľudia v Keni si uvedomujú hodnotu vzdelania. „Študovne a internáty sú plné. Ak majú financie, naozaj si vzdelanie vážia. Všetci vedia anglicky. Keď si predstavíme, koľko ľudí u nás ovláda tri jazyky. V Keni hovoria po anglicky, plynule po swahilsky a ovládajú aj svoj kmeňový jazyk,“ spomína Mirka Triznová.

Dôkazom úspešnosti projektov eRka zameraných na zdravotne postihnuté deti je zvyšovanie počtu detí a rodičov, ktorí majú o projekty záujem. „Rodičia začínajú sami vyhľadávať pomoc, nosia svoje deti do programov, aby odborníci zhodnotili ich zdravotný stav a navrhli postup, ako zlepšiť kvalitu ich života,“ hovorí Dagmar Mekiňová.

UKONČIME VYLÚČENIE!

Okrem spomínanej priamej pomoci robí eRko aj vzdelávacie aktivity na zvyšovanie povedomia slovenskej verejnosti o ťažkých životných podmienkach zdravotne postihnutých. Organizácia spolupracuje s partnermi z Rakúska, Holandska a Českej republiky na európskom projekte Ukončime vylúčenie – Umožnime naplnenie Miléniových rozvojových cieľov. Cieľom projektu je zvýšiť povedomie, získať podporu a tlak verejnosti, aby ľudia so zdravotným postihnutím boli aktívne zapájaní do programov na dosiahnutie Miléniových rozvojových cieľov, a tiež, aby si verejnosť uvedomila prepojenie medzi ľudskými právami a sociálnym rozvojom a začala ľudí so zdravotným postihnutím vnímať ako rovnocenných. Cieľovou skupinou sú najmä mladí ľudia, ktorí by mali prevziať iniciatívu a žiadať politikov na európskej úrovni o inklúziu osôb so zdravotným postihnutím do európskych rozvojových programov. Novinári, učelia, vedúci mimoškolských aktivít a politici získajú vďaka projektu materiály, ktoré im umožnia šíriť jeho myšlienky ďalej.

” *Hoci si svetoví vodcovia dali za cieľ do roku 2015 odstrániť chudobu a stanovili si ciele, ktoré nazvali Miléniovými rozvojovými cieľmi, na ľudí so zdravotným postihnutím zabudli. Ak budú na túto významnú skupinu zabúdať i naďalej, s chudobou sa nám skoncovať nepodarí. Tak ako všetci ostatní, aj oni majú právo na slušný život, právo učiť sa, pracovať, jesť, piť a cítiť sa bezpečne.“*
Dagmar Mekiňová, projektová manažérka o. z. eRko

O eRku – HKSD

eRko – Hnutie kresťanských spoločenstiev detí je jednou z najväčších detských organizácií s celoslovenskou pôsobnosťou. Občianske združenie vzniklo v roku 1990 a dnes združuje viac ako 8000 členov. Projekty v krajinách afrického kontinentu realizuje eRko vďaka finančnej zbierke Dobrá novina, ktorá sa koná každý rok v čase Vianoc. Zbierka je najväčšou akciou občianskeho združenia. eRko pri realizácii svojich rozvojových projektov spolupracuje so slovenskými aj so zahraničnými organizáciami, niektoré z projektov spolufinancuje SlovakAid. Od roku 2002 tiež organizácia realizuje program Dobrovoľníci pre Afriku, v rámci ktorého každý rok vyslať na svoje misie dobrovoľníkov, ktorí chcú prispieť k zlepšeniu situácie obyvateľov afrických krajín.

Domov pre postihnuté deti Jána Pavla II v Lokichare, Keňa, 2010, foto: M.Caučfk

Operácia Rebecce pomohla

Desaťročná Rebecca sa narodila s deformovaním nazývaným „kónská noha“ na oboch dolných končatinách. Je štvrté dieťa slobodnej matky z malej dediny, kde ľudia žijú v slamených príbytkoch nakopených v osadách pripomínajúcich sluny. Dospelí holdujú popíjaniu nelegálneho, doma vyrábaného alkoholu. Ponúkajú ho aj deťom, aby zabudli na hlad. Deti jedia neskoro večer, keď matky pripravujú jedlo pre celú rodinu. Do školy nechodia. Medzi popíjajúce deti patrila aj Rebecca, až kým jedného dňa navštívila ich dedinu reholná sestra, ktorá si ju všimla. Rozhodla sa priviesť ju do Domova Jána Pavla II. Úspešne sa podrobila chirurgickej operácii. Po absolvovaní individuálneho rehabilitačného plánu sľúbila, že už nikdy viac nebude piť alkohol. Chce sa usilovne učiť, aby sa mohla stať zdravotnou sestrou a pomáhať liečiť ľudí vo svojej komunite. Chce tiež podporovať svoju mamu a súrodencov.

Rodina návratilcov z utečeneckého tábora do Afganistanu, ktorej bol v rámci humanitárnej pomoci postavený jednoduchý príbytok, Qarabagh, Kábulska provincia, Afganistan, 2011, foto: Z. Letková

PRÁVA UTEČENCOV, VNÚTORNÝCH VYSÍDLENCOV, ETNICKÝCH MENŠÍN A INÝCH ZRANITELNÝCH SKUPÍN OBYVATELSTVA

Konflikty, ktoré vznikajú na základe etnickej alebo náboženskej rozdielnosti prispievajú k nerovnováhe rozloženia síl a tým aj k diskriminácii niektorých skupín. Tie majú obmedzený prístup k sociálnym službám, k zdrojom, možnosti vlastníctva a účasti na politických procesoch. Špeciálne zraniteľnou skupinou v kontexte rozvojovej a najmä humanitárnej pomoci sú utečenci a vnútorní vysídlení.

PROBLEMATIKA MIGRÁCIE

Ludské práva utečencov a vnútorných vysídlených sú masívne porušované. Utečenci nemôžu alebo sa nechcú vrátiť k pôvodnému spôsobu života. Stratili domov, rodinu a veľa z nich prišlo aj o ľudskú dôstojnosť a silu. Sú odkázaní na pomoc druhých. V praxi sa uplatňujú štyri spôsoby dlhodobého riešenia situácie utečencov. Repatriácia je návrat domov, ktorý však často kvôli pretrvávajúcemu nebezpečenstvu nie je možný. Integrácia je riešenie, ktoré sa uplatňovalo hlavne v 70. a 80. rokoch v prípade afrických utečencov. Ide o poskytnutie azylu alebo trvalého povolenia na pobyt hosťujúcou krajinou. Západné krajiny však pritvrdili svoje azylové politiky a rozvojové krajiny, ktoré sa stali hlavným prijímateľom utečencov, vystavujú domovské obyvateľstvo ďalšiemu obmedzeniu zdrojov a služieb. Ďalším riešením situácie utečencov je tzv. dočasná ochrana, ktorá sa udeľuje bez garancie na udelenie víz. Uplatňovala sa hlavne v 90. rokoch počas obrovského prílivu utečencov, keďže krajiny neboli schopné ich „absorbovať“. K presídleniu do tretích krajín dochádza, ak nie je možný návrat domov a azyl bol zamietnutý.

INTEGRÁCIA VNÚTORNÝCH VYSÍDLENCOV

Cieľom integrácie je poskytnúť vysídlencom možnosť nového štartu do života. Ľudsko-právny prístup vnáša do riešenia problematiky vysídlených aspekt analýzy. Na základe neho dochádza k identifikácii štandardov ľudských práv, ktoré musia byť dodržiavané. Je extrémne dôležitý hlavne v prvotných fázach humanitárnej krízy, kedy sú životy vysídlených bezprostredne ohrozené. Skupiny utečencov a vnútorných vysídlených bývajú extrémne heterogénne, preto aj riešenie ich situácie musí byť „šité na mieru“. Libérijský utečenecký tábor v Guinei v roku 2000 dostal humanitárnu zásielku jedla. Namiesto obilnín a ryže, na ktorú boli utečenci zvyknutí, im však priniesli bulgur - cereálny pokrm vyrobený hlavne z tvrdej pšenice a charakteristický pre kuchyňu Blízkeho Východu. Nikto z utečencov nevedel, ako pokrm pripraviť, a nebol prítomný nikto, kto by ich to naučil.¹⁰ Tento príklad z praxe je dôkazom, že aj najlepšie mienená pomoc sa môže minúť účinku, pokiaľ nie je správne naplánovaná.

Ďalším prínosom ľudsko-právneho prístupu je spomínané aktívnejšie zapojenie marginalizovaných skupín do plánovania a implementácie rozvojovej a humanitárnej pomoci. Zapojenie vysídlených do rozhodovacieho procesu a humanitárnych prác prispieva k udržaniu zručností a vedomostí nevyhnutných pre dočasný život v exile a neskorší návrat domov.¹¹ Mauritánski utečenci v Senegale boli napríklad zapojení do výstavby kliniky. S prvotnou finančnou podporou rozvojových agentúr a miestnej vlády, klinika teraz zamestnáva jednu pôrodnú a zdravotnú sestru, a finančne sa podieľa na výstavbe studne.¹² Vysídlení sa tak stávajú aktívnymi aktérmi, nielen pasívnymi poberateľmi pomoci.

PRÁVA VYSÍDLENCŮV

Každý má právo na voľbu bydliska vo vnútri hraníc každého štátu (Článok 13 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a slobôd)

Utečenci vo vlastnej krajine sa učia žiť

(Prípadová štúdia, Slovenská katolícka charita)

Podľa Všeobecnej deklarácie ľudských práv má každý právo na slobodu pohybu a voľbu miesta bydliska. Avšak, ľudia sú často nútení z rôznych príčin opustiť svoje domovy a migrovať na miesta, ktoré nie sú vždy ich slobodnou voľbou. Migrovať nemusia nevyhnutne za hranice svojho štátu. Vnútorne vysídlené osoby sú tie, ktoré musia v dôsledku konfliktu, klimatických zmien alebo ekonomickej situácie opustiť svoje domovy a nájsť si nové v rámci hraníc rodnej krajiny. Anglický termín „internally displaced persons“ sa do slovenčiny prekladá dvomi spôsobmi – vnútorne vysídlené alebo vnútorne presídlené osoby.

V Gruzínsku žije podľa poslednej správy Centra pre monitoring vnútorňných vysídlených z januára 2011 takmer 258 000 ľudí, ktorí boli donútení k presídleniu. Dôvodom sú konflikty s Abcházskom v 90. rokoch a konflikt s Ruskom o Južné Osetsko v roku 2008. Z postihnutých regiónov sa do ostatných častí krajiny presunulo až pol milióna obyvateľov, väčšina sa presídlila do hlavného mesta Tbilisi. Mnohí z nich sa vrátili domov. Slovenská katolícka charita (SKCH) pomáha zabezpečiť ubytovanie a živobytie tým, ktorým návrat nebol z rôznych dôvodov umožnený.

NÚTENÉ VYSÍDLENIE

Vysídlení v Gruzínsku neprišli o svoje právo na voľbu bydliska preto, že by im ho miestna vláda zobrala cielene. Fenomén vnútorňného vysídlenia v krajine je v tomto prípade dôsledok konfliktov, ktoré vždy vedú k migrácii obyvateľstva. Gruzínska vláda spolupracuje v oblasti pomoci vnútorňným vysídlencom so zahraničnými organizáciami. Snaží sa zabezpečiť vysídleným rodinám ubytovanie, ktoré má v odľahlejších častiach často podobu malých mestečiek. Avšak mestečká sú väčšinou v odľahlých oblastiach, kde nie je voda, elektrina a ani to najdôležitejšie – práca, ktorá by životu vysídlených obyvateľov dodala zmysel.

Gruzínci, ktorí sa predtým venovali pestovaniu na svojich poliach, sa po presídlení ocitli v domoch bez elektriny, či kúrenia, a bez možnosti zabezpečiť si živobytie. Presídlení, ktorí sa premiestnili do hlavného mesta bývajú v kolektívnych centrách, pretože vláda nie je schopná zabezpečiť strechy nad hlavami pre také veľké masy ľudí. Na druhej strane, hlavné mesto ponúka aspoň šancu nájsť si prácu, preto odtiaľ vysídlení nechcú za žiadnych okolností odísť. „Niektorí sa usadia v opustených budovách bez súhlasu majiteľov. Často dochádza k situáciám, že vláda z týchto miest ľudí násilne vysťahuje, bez ich súhlasu, konzultácie, či komunikácie s nimi. Zlé jazyky hovoria, že za násilným vysťahovaním presídlených v hlavnom meste je predaj lukratívnych pozemkov, ktoré vláda predáva, a preto odtiaľ musí ľudí vysťahovať. Nevieťm to však potvrdiť,“ komentuje generálny sekretár SKCH Radovan Gumulák.

BÝVANIE A ŽIVOBYTIE

Slovenská katolícka charita realizuje niekoľko paralelných aktivít v meste Khobi na západe Gruzínska. Miestnym partnerom charity pri realizácii aktivít je Ministerstvo pre utečencov, vysídlených a bývanie Gruzínska. Spoločne sa zamerali na zabezpečenie základných podmienok pre život a následne aj na vytvorenie možností zárobkových činností pre vysídlených. V miestnej časti Torsa žije 24 rodín, ktoré sa tam presídlili z Abcházska. Vláda im poskytla bývanie a prenajala pôdu o veľkosti 5ha, pretože v oblasti nie sú možnosti pracovného uplatnenia. Slovenská katolícka charita v rámci projektu realizuje aktivity zamerané na dobudovanie infraštruktúry a zabezpečenie živobytia. S podporou SlovakAid v oblasti infraštruktúry vybudovala vodovod na pitnú vodu, ktorý je v súčasnosti v testovacej prevádzke. „Privádza vodu z blízkeho jazera do miesta, kde sa voda filtruje a odtiaľ je čerpadlom tlačaná do domov vysídlených,“ popisuje Gumulák. Na bytových domoch boli vybudované komíny, v okolí areálu bolo postavené oplotenie a vybudované detské ihrisko.

KNOW-HOW OD SLOVENSKÝCH POĽNOHOSPODÁROV

V oblasti zabezpečenia živobytia sa Slovenská katolícka charita zamerala aj na poľnohospodárske aktivity v komunite. Presídlencom vláda síce prenajala pôdu, ale mnoho z nich nemalo skúsenosti s jej obrábaním. V rámci projektu pre presídlených SKCH zakúpila traktor s príslušenstvom a náradie na obrábanie pôdy. Vybudoval sa tiež prístrešok pre náradie, traktor a drevené stodoly pre dobytok a uskladnenie úrody. Obyvatelia Torsa dostanú k dispozícii hnojivo a osivo. „Dôležitejšie je však to, že chceme presídlených naučiť aj to, ako svoje farmárske produkty umiestniť na miestny trh a získať tak zdroj živobytia. S týmto zámerom prídu štyria z nich na jeseň na Oravu, kde navštívia miestne poľnohospodárske farmy a tiež výrobu syra,“ hovorí Radovan Gumulák. Slovenskí a gruzínski experti spoločne manažujú projekt, ktorého súčasťou je vytvorenie partnerstiev medzi gruzínskymi rodinami a slovenskými rodinami z obce Lokca na Orave. Projekt potrvá do konca roka 2011, avšak partnerstvá medzi rodinami budú pokračovať aj po ukončení projektu.

” *Vďaka zahraničnej pomoci z EÚ, ale aj US Aid a iných organizácií sa darí situáciu presídlených postupne zlepšovať, no je treba povedať, že sú v tejto oblasti ešte stále nedostatky.*“ Radovan Gumulák, generálny sekretár SKCH

O Slovenskej katolíckej charite

Slovenská katolícka charita (SKCH) poskytuje charitatívne, sociálne, zdravotnícke a výchovno-vzdelávacie služby ľuďom v núdzi na Slovensku i v zahraničí. SKCH vznikla v roku 1927, kedy prevzala z rúk cirkvi materiálnu, zdravotnú a kultúrno-vzdelávaciu pomoc tým najbiednejším. Postupne vznikali pobočky po celom území Slovenska. V 50-tych rokoch však štát pozastavil jej činnosť a k svojmu poslaniu sa opäť vrátila až po roku 1989. V súčasnosti tvorí SKCH 10 diecéznych/arcidiecéznych charít a Sekretariát Slovenskej katolíckej charity. Práve Sekretariát koordinuje humanitárne a rozvojové aktivity organizácie. Okrem projektov v Gruzínsku, SKCH pomáha v súčasnosti na Haiti. Rok a pol po ničivom zemetrasení na Haiti, Slovenská katolícka charita (SKCH) naďalej pokračuje v realizácii projektov obnovy zničenej krajiny. V roku 2011 úspešne ukončila výstavbu materskej školy, podporila stavbu rezervoára na vodu a rozbehla projekt Adopcia na diaľku®, vďaka ktorému zabezpečuje deťom možnosť dlhodobého vzdelávania. V októbri 2011 dokončí SKCH na Haiti stavbu sirotinca pre deti s telesným postihnutím a tiež vzdelávacie centrum. SKCH realizuje projekt Adopcie na diaľku už 15 rokov a v rámci neho je možné finančne podporovať deti v Albánsku, Indii, od roku 2011 aj na Haiti a vo Vietname.

Anzorovej rodine pomohol traktor

Anzor Gigani musel so svojou rodinou ujsť z mesta Gali v Abcházsku počas prvého vojnového konfliktu v 90. rokoch minulého storočia. Stále dúfajú v návrat do Gali, hoci vedia, že ak sa návrat uskutoční, bude to dlhý proces, ktorého sa samotný Anzor už asi nedožije, keďže má 63 rokov. Podmienky, v ktorých sa rodina v súčasnosti nachádza, im nedovoľujú pokračovať v zakladaní mladých rodín a rozvíjať to hlavné, čo sa v Gruzínsku cení – potomstvo. Osud Anzorovej rodiny je v súčasnosti veľmi tesne spojený s pomocou od štátu a od zahraničných sponzorov. Vďaka traktor zakúpenému Slovenskou katolíckou charitou, rodina pestuje kukuricu na niekoľkých hektároch pôdy, ktorú dostali do dlhodobého prenájmu od štátu. Úrodu, ktorá sa ukazuje ako veľmi dobrá, sa budú snažiť predaj, aby získali financie aspoň na kúpu osiva a hnojiva pre budúci rok. Podarilo sa im tiež založiť si mimovládnu neziskovú organizáciu a chcú sa venovať práve zlepšeniu postavenia presídlených. Chcú dať verejnosti najavo, že sa snažia zaradiť sa do majoritnej spoločnosti, a nečakajú len s otvorenou dlaňou na pomoc od ostatných.

Provizórna pekáreň chleba v kolektívnom centre pre presídlených, Cerevani, Gruzínsko, foto: archív Slovenská katolícka charita

PRÁVA VYSÍDLENCOV

*Každý má právo na prácu a slobodnú voľbu povolania
(Článok 23 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a slobôd)*

Vysídlenci sa učia podnikat'

(Prípadová štúdia, o.z. Človek v ohrození)

Právo na prácu a slobodnú voľbu povolania sa nepriamo viaže na miesto bydliska. Nie každá oblasť poskytuje pre jej obyvateľov rovnaké možnosti voľby povolania. Roľníci z vidieckych oblastí najčastejšie poznajú jediné uplatnenie – prácu v poľnohospodárstve. V prípade, že sú nútení opustiť svoje domovy, mení sa nielen prostredie, v ktorom žijú, ale aj spôsob ich života. Realizácia práva na voľbu povolania sa stáva zložitejšou. Vnútorní vysídlenci, ktorí sú nútení z rôznych dôvodov migrovať vo vnútri rodnej krajiny, zápasia okrem zmeny prostredia aj so zmenou pracovného uplatnenia.

V Južnom Osetsku došlo v roku 2008 ku konfliktu medzi Ruskom a Gruzínskom. Spor o toto územie viedli obe krajiny od roku 1992, napriek tomu situácia prekvapila miestnych obyvateľov. Konflikt sa rozvinul do takej miery, že desiatky tisíc mužov, žien a detí Gruzínska boli nútené opustiť svoje domovy. Presídlili sa do ostatných, bezpečnejších častí krajiny, hoci v týchto oblastiach žili v podobných podmienkach, aké nájdeme v utečeneckých táboroch. Bola nevyhnutná humanitárna pomoc, ktorá sa neskôr transformovala do pomoci post-humanitárnej, zameranej na zlepšenie životnej úrovne presídlencov. V troch nových sídlach pôsobí slovenská organizácia Človek v ohrození.

V NÁDEJI NA NÁVRAT

Ľudia z Južného Osetska väčšinou utiekli bez možnosti vziať si čokoľvek so sebou. Niektorí sa neskôr mohli po osobné veci vrátiť, väčšina však žije na nových miestach v odlišných podmienkach, ktoré neboli spočiatku lichotivé. „Špecifikom komunít je, že Gruzínci stále veria, že sa vrátia do svojich domovov, ktoré museli rýchlo opustiť. Prežívajú zo dňa na deň a len pomaly si zvykajú na nový domov, nových susedov, nový spôsob života. Musia sa začať starať sami o seba v úplne nových podmienkach,“ hovorí Pavol Makýš, projektový manažér z Človeka v ohrození. Vysídlenci sa po odchode z domova ocitli na okraji spoločnosti, neparticipujú na jej aktivitách. Zároveň sa v táboroch stretli ľudia, ktorí sa nepoznali, ale boli nútení spolu komunikovať, zdieľať a riešiť problémy komunity. Človek v ohrození realizuje v sídlach Tserovany, Shavshvebi a Gardabani projekty zamerané na zlepšenie života v komunitách, ale aj na elimináciu sociálneho a ekonomického vylúčenia gruzínskych vysídlencov.

PODPORA PODNIKATEĽSKÝCH AKTIVÍT

V oblasti Južného Osetska boli takmer všetci Gruzínci roľníkmi, avšak po úteku z domova sa v nových miestach bydliska nemôžu svojmu remeslu venovať. Gruzínski vysídlenci mali v roku 2010 možnosť zúčastniť sa tréningov o drobnom podnikaní. Cieľom tréningov Človeka v ohrození bolo predstaviť 75 záujemcom možnosti zostavenia podnikateľského plánu a manažment malého podnikania. Po tréningu združenie realizovalo workshopy zamerané na získavanie mikropôžičiek a grantov. Človek v ohrození po monitoringu situácie v komunitách a potrieb členov komunít podporil podnikateľské plány niektorých členov finančnou sumou 300 eur. O kvalite podnikateľských plánov rozhodovali miestni odborníci. Gruzínci si vďaka podpore otvorili malé predajne s potravinami, nábytkársku dielňu či obchod s oblečením „z druhej ruky“. Ďalší sa začali živiť pečením zákuskov alebo kaderníckymi službami. Od poľnohospodárstva sa tak presídlenci dostali k novým aktivitám, ktoré boli v danej situácii žiaduce. V podpore a realizácii tréningov z oblasti malého podnikania pokračuje Človek v ohrození aj v roku 2011.

REAKCIA NA DOPYT NA TRHU

Okrem podnikateľských tréningov sú k dispozícii gruzínskym vysídlencom aj kurzy praktických zručností, ktoré vyplývajú z dopytu na trhu. „Veľký záujem bol o kurzy pečenia, šperkárstva či výroby a predaja bižutérie, ktorá je v Gruzínsku veľmi populárna, a z hľadiska podnikania je preto perspektívna. Ku koncu projektu sme z ušetrených prostriedkov realizovali špecializovaný nadstavbový tréning pre ženy, ktoré sa v tejto téme našli a mali záujem naučiť sa ďalšie, náročnejšie spôsoby výroby a predaja ich výrobkov,“ hovorí Pavol Makýš. Kurzy práce s tradičným materiálom theka mali pre účastníčky aj psychologicko-sociálny prínos, keďže vysídlenci sa primárne potrebovali dostať z frustrácie a vytvoriť si vzťahy v rámci komunity. Za týmto účelom kurzy slúžili aj ako priestor pre sociálny kontakt. Témy kurzov pritom vychádzali výlučne z požiadaviek vysídlencov, ktoré prezentovali na verejných debatách. Týmto spôsobom Človek v ohrození zaviedol napríklad kurz kachličkovania.

SPOLUPRÁCA V KOMUNITÁCH

Paralelne s tréningami jednotlivcov prebiehali aktivity zamerané na vytváranie komunity a spoločných komunitných projektov. „Samospráva nie je v Gruzínsku decentralizovaná do takej miery ako u nás. Ľudia sa musia naučiť, aké majú možnosti. Počas nášho pôsobenia bolo hlavným cieľom projektu zlepšenie komunikatívnych zručností a nastavenie mechanizmov účastného hľadania riešení na existujúce problémy,“ vysvetľuje Makýš. Človek v ohrození spočiatku rozpoznával medzi vysídlencami komunitných lídrov a pomohol vytvoriť komunitné výbory. V každej z troch oblastí, v ktorých združenie pomáha, mali komunity za úlohu vytvoriť spoločný projekt. V obci Shavshvebi sa zhodli na výstavbe centrálného parku, miesta pre zhromažďovanie obyvateľov. V novom osídlení v Tserovany sa občania rozhodli pre vytvorenie námestia, výstavbu autobusových zastávok a opravu tradičných pecí na pečenie chleba. Obyvatelia Gardabani zvolili rekonštrukciu strechy a zlepšenie infraštruktúry.

” *Proces rozhodovania nebol vždy jednoduchý. Cieľom bolo nájsť konsenzuálne riešenia a spôsoby, ako sa dohodnúť. Hoci konflikty v rámci nových sídel stále existujú, myslím, že na tomto projekte môžeme v budúcnosti stavať. Ľudia vyjadrili záujem, aby komunitné výbory, ktoré sme v rámci projektu založili, slúžili ako prostredníci medzi nimi a štátnymi orgánmi. Chceli sme, aby všetci z komunit chápali ciele a možnosti projektu. Ak ľudia chápu, čo sa im ponúka, a ak im pomáhate hľadať skryté rezervy a motivujete ich, ľudia majú o aktivity záujem a vidia v nich zmysel.“* Pavol Makýš, projektový manažér, o. z. Človek v ohrození

O občianskom združení Človek v ohrození

Občianske združenie Človek v ohrození je nezisková, mimovládna organizácia, založená na Slovensku v roku 1999. Združenie chce účinne pomáhať ľuďom, ktorí trpia v dôsledku vojnových konfliktov, prírodných katastrof a autoritárskych režimov. Na území Slovenska organizácia realizuje vzdelávacie a osvetové aktivity zamerané na budovanie otvorenej, tolerantnej a solidárnej spoločnosti. Aktivity organizácie možno rozdeliť do štyroch skupín- humanitárna pomoc, rozvojová spolupráca, podpora ľudských práv a vzdelávacie a osvetové aktivity na Slovensku. Za 11 rokov existencie Človek v ohrození pomohol tisícom ľudí vo vyše 20 krajinách sveta. Projekty zamerané na pomoc gruzínskym vysídlencom spadajú pod sekciu Rozvojová spolupráca.

Žena z komunitného centra pre vysídlencom v Tserovany, Gruzínsko
foto archív: Človek v ohrození

Hoci úspešne podniká, dúfa v návrat

Tariel má skoro 60 rokov, pochádza z obce Eredvi v Južnom Osetsku. S rovesníkmi niekoľko dní pred bombardovaním vyslali z dedín deti, ženy a starých ľudí. Po niekoľkých dňoch boli aj oni nútení utiecť kvôli bombardovaniu. Všetok majetok tam zanechali. Dnes je Tariel aktívnym členom komunitného výboru v Shavshvebi. Absolvoval tréning podnikateľských zručností. Jeho podnikateľský plán bol úspešný a bol podporený finančným príspevkom. Z neho boli Tarielovi nakúpené rôzne špeciálne elektrické nástroje na opravy a servis rôzneho druhu, ktoré využíva v osídlení aj mimo neho, a ktoré jemu a jeho rodine zabezpečujú príjem. Bol hlavným koordinátorom stavebných prác na troch komunitných projektoch v Shavshvebi a spolu s ostatnými zručnými majstrami dokázal naplánovať a postaviť park, miesto stretnutí obyvateľov pri svadbách, krstínach a pohreboch. Podieľal sa aj na výstavbe malého štadióna na tréningovanie tradičného gruzínskeho zápasenia čidaoba. Tvrdí však, že ak by mu oznámili, že sa môže aj so svojou rodinou vrátiť späť do svojej obce, ani chvíľu by nezaváhal a všetko, čo nadobudol v Shavshvebi, by jednoducho zanechal a okamžite by sa vrátil späť domov.

Osamotená matka s dieťaťom v náručí na ulici v Zheng Zhou, Čína, 2010, foto: P. Čaplícký

OBČIANSKE PRÁVA A SLOBODY

Uplatňovanie základných občianskych a politických práv, ktoré umožnia aktívnu, slobodnú a zmysluplnú participáciu občanov na riadení spoločnosti v rozvojových alebo transformujúcich sa krajinách, je nevyhnutným predpokladom pre rozvoj krajín.

Zmena autoritatívneho režimu na demokratický sa priamo viaže na právo na informácie. Odopieranie prístupu k informáciám býva obľúbenou taktikou diktátorských vlád s cieľom zahatiť akúkoľvek možnosť kritického zmýšľania občanov.

Tam, kde nie je slobodná možnosť vlastného názoru, znižuje sa riziko rebélie a spochybňovania legitimacy a vhodnosti režimov. Extrémne situácie v týchto prípadoch viedli až ku vyhláseniu stanného práva alebo zákazu telekomunikačných a masmediálnych zdrojov s cieľom ovládať obyvateľstvo. S veľmi obmedzenou možnosťou participácie v politickej sfére sa stretávajú hlavne ženy. Ako dôvod ich nízkej reprezentácie sa často uvádza nízka kvalifikácia.

Ľudsko-právny prístup k rozvojovým projektom sa snaží zlepšiť možnosti participácie občanov na veciach verejných. Ženám sú ponúkané vzdelávacie kurzy a workshopy na posilnenie ich vodcovských kapacít. Kľúčovým aspektom býva aj vytvorenie alebo prehĺbenie možnosti prístupu k informáciám, ktoré sú nevyhnutné pre efektívne zapojenie občanov do politického diania a do riadenia štátu.

Zabezpečenie demokratických a čestných volieb je jedným z príkladov budovania tzv. good governance (dobrého vládnutia). Transparentnosť rozvojových projektov realizovaných v rámci ľudsko-právneho prístupu napomáha k zvyšovaniu efektivity, zodpovednosti relevantných aktérov a prispieva k boju proti úplatkárstvu, korupcii a rodinkárstvu.

OBČIANSKE PRÁVA A SLOBODY

Každý má právo na slobodu presvedčenia a prejavu (Článok 19 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a slobôd)

Informáciami ku zmene režimu

(Prípadová štúdia, o.z. Človek v ohrození)

Všeobecná deklarácia ľudských práv a slobôd garantuje každému možnosť slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie. Zároveň má každý právo na slobodu myslenia, náboženstva aj politickej príslušnosti. V nedemokratických režimoch sú práve tieto práva najčastejšie popierané. Diktátori kontrolujú nezávislé médiá, v štátnych novinách sa objavuje iba propaganda. Verejné zhromaždenia sú neprípustné. Prístup na internet nie je samozrejmosťou.

Kubánska vláda pod vedením Raúla Castra uplatňuje mnohé praktiky, ktoré obmedzujú ľudské práva. Základným popieraným právom je právo na slobodné voľby. Politickí oponenti Kubánskej komunistickej strany sú často odpočúvaní a sledovaní tajnou políciou. Šírenie vlastných názorov môže byť nebezpečné, najmä ak nie sú v súlade s režimom. Verejnosť nemá právo zhromažďovať sa, ani ak ide o pokojné stretnutia. Človek v ohrození v minulosti pomáhal rodinám politických väzňov. V súčasnosti spolupracuje s disidentmi, ktorých podporuje vo vzdelávacích aktivitách a v šírení informácií smerom k verejnosti.

REŽIM NEMÁ RÁD OPOZÍCIU

Komunistický režim na Kube zaviedol diktátor Fidel Castro, keď sa v roku 1959 dostal k moci. Vládu zveril svojmu bratovi Raúlovi v roku 2006. Práve Raúl sa v minulom roku dohodol s kardinálom miestnej katolíckej cirkvi Jaimom Ortegom na prepustení politických väzňov. Do leta 2011 bolo prepustených 52 politických väzňov zadržovaných posledných sedem rokov. Väčšina rodín bola donútená odísť do exilu, najmä do Španielska, iba 12 bývalých väzňov zostalo na ostrove. „Prepustili ich však iba na podmienku a žijú v neustálom strachu, aby im polícia neprisúdila čin, ktorý nespáchali,“ hovorí projektová manažérka kubánskych projektov organizácie Človek v ohrození Katarína Ďurovková. V kubánskych väzniciach je stále okolo 100 politických väzňov. Dámy v bielom – matky, dcéry a manželky týchto mužov – pochádzajú ulicami hlavného mesta Havana každú nedeľu – na protest.

POMOC POLITICKÝM VÄZŇOM

Človek v ohrození podporoval rodiny politických väzňov v rokoch 2003 – 2009 z verejnej finančnej zbierky. Organizácia vyhlásila zbierku v spolupráci s Nadáciou Pontis a reagovala ňou na masové zatýkanie kubánskych disidentov a aktivistov, o ktorom sa hovorí ako o Čiernej jari. Združenie distribuovalo podporu 35 politickým väzňom a ich rodinám počas pravidelných ciest na ostrov. Cesty tiež slúžili na monitorovanie psychického a fyzického stavu väzňov a ich rodín a na zmapovanie problémov, ktorým čelili. V období Vianoc 2010 Človek v ohrození nadviazal na finančnú zbierku distribuovaním materiálnej pomoci prepusteným politickým väzňom, ktorí v súčasnosti žijú v Španielsku. Rodiny kubánskych disidentov dostali zimné šatstvo a notebooky, aby mohli aj z Európy bojovať za ľudské práva vo svojej krajine.

NA OSTROVE CHÝBAJÚ INFORMÁCIE

Všetky oficiálne médiá na Kube sú štátne. Šírenie samizdatových periodík je zakázané a preto riskantné. Vládna cenzúra je všadeprítomná – od knižného trhu až po filmový priemysel. V krajine stále funguje mediálny zákon, ktorý stanovuje cenzúru mediálneho obsahu. Internet je na Kube prísne kontrolovaný a pre obyčajných ľudí takmer nedostupný, pretože Fidel Castro ho považuje za „vážnu chorobu 20. storočia“. „Prístup na internet majú len asi 3% populácie – najmä ľudia poplatní režimu a ľudia pracujúci v turizme. Na internet sa dá ísť vo viacerých hoteloch, v kanceláriách kubánskych telekomunikácií. Internet na Kube je veľmi pomalý a niektoré stránky sa nedajú načítať. Od júla mal byť spustený rýchlejší internet, počas našej poslednej návštevy na ostrove koncom júla však ešte stále nebol zavedený,“ popisuje Katarína Ďurovková situáciu, v akej sa na ostrove šíria správy. Okrem médií vláda reguluje aj informácie v školských učebniciach. Tie sú plné propagandy, kvôli ktorej často neobsahujú potrebné informácie. Lídri neformálnych vzdelávacích centier, nezávislí novinári, právnici či blogeri, ktorí sa snažia situáciu na ostrove zmeniť, sú neustále sledovaní, zastrašovaní a vypočúvaní tajnou políciou. Výnimočná nie je ani konfiškácia majetku.

PODPORA NEZÁVISLÉHO VZDELÁVANIA

Cieľom súčasných projektov Človeka v ohrození je podporiť šírenie informácií na Kube. Bez prístupu k informáciám verejnosť nie je schopná formovať vlastné názory a neexistuje žiadna nádej na zmenu. Na ostrove funguje neformálny vzdelávací sektor, ktorý sa zameriava na vzdelávanie detí a mládeže, i dospelých do 30 rokov. „Centrá neformálneho vzdelávania fungujú ako záujmové krúžky, ktoré umožňujú deťom a mladým ľuďom učiť sa diskutovať na rôzne témy ako je životné prostredie, zdravie, ľudské práva. Mladí Kubánci sa tiež učia hovoriť po anglicky či pracovať s počítačom. Krúžky pre mladých sú zamerané najmä na rozvoj kritického myslenia, schopnosť analyzovať informácie, vytvárať si vlastné názory a vymieňať si ich v otvorenej diskusii,“ približuje Ďurovková.

DISTRIBÚCIA KNÍH A PODPORA KNIŽNÍC

Človek v ohrození robí počas svojich ciest na Kubu prieskum potrieb cieľovej skupiny a následne svojimi aktivitami reaguje na tieto potreby. Slovenskí experti pripravujú v spolupráci s kubánskymi nezávislými učiteľmi príručky orientované na globálne témy, ktoré nie sú súčasťou miestnych učebníc. Združenie na ostrove distribuuje knihy a dokumentárne filmy, ku ktorým sa obyvatelia nemôžu dostať. Distribúciou USB kľúčov a DVD nosičov pomáha zabezpečiť chod centier a rozširovať informácie a materiály prinesené z Európy. „Podporujeme aj nezávislé knižnice, ktoré požičujú širokej verejnosti zakázané či ťažko dostupné knihy – faktografické knihy aj beletriu od zakázaných autorov,“ uzatvára manažérka kubánskych projektov.

” *Všadeprítomná propaganda a potlačanie slobody presvedčenia a prejavu spôsobujú, že ľudia nemajú záujem vytvárať si vlastný názor, ale nechajú sa viesť davom. Takáto spoločnosť nemôže napredovať.*“ Katarína Ďurovková, manažérka kubánskych projektov

O sekcii Podpory ľudských práv Človeka v ohrození

Sekcia Podpory ľudských práv Človeka v ohrození sa riadi heslom „Solidarita s ľuďmi v nedemokratických režimoch“. Združenie sa snaží rozvíjať aktivity na podporu ľudských práv a demokracie v krajinách, kde ľudia trpia v dôsledku negatívneho vplyvu autoritárskeho režimu. Najvýznamnejšie aktivity v tomto smere organizácia vyvíja práve na Kube. Okrem Kuby sa snaží o podporu demokratizačných procesov v Barme, Číne, Severnej Kórei či v krajinách Blízkeho východu. Združenie pracuje na zisku podpory širšej slovenskej verejnosti a zvyšovaní občianskeho povedomia v oblasti ľudských práv. K naplneniu týchto cieľov vedie aj organizovanie ľudsko-právneho festivalu Jeden Svet.

Pochod Dám v Bielom, máj 2010, Havana, Kuba
archív: Človek v ohrození

Odvážna kubánska blogerka

Človek v ohrození v rámci svojich projektov úzko spolupracuje s nezávislými novinármi na ostrove. Popri oficiálnych periodikách v krajine vychádzajú samizdatové noviny. Dagoberto Valdez vydáva časopis *Convivencia*. Slávna kubánska blogerka Yoani Sánchezová a jej spolupracovníci zase šírili časopis *Voces*. Sánchezová je považovaná za najväčšiu kritičku kubánskeho režimu. Hoci je prístup k internetu na ostrove obmedzený, rozhodla sa blogovať, keďže v oficiálnych médiách nie je priestor pre opozičný názor. Jej blog *Generación Y* dnes čítajú ľudia po celom svete, citujú ju médiá. Hoci ju kubánska tajná služba sleduje, aj vďaka medzinárodnej podpore bloguje ďalej. K širokému publiku po celom svete sa však dostane iba vďaka priateľom v zahraničí, ktorí jej príspevky uverejňujú miesto nej. Yoani Sánchez tiež založila Blogerskú akadémiu, ktorá realizuje kurzy zamerané na budovanie kapacít blogerov, vzdelávanie účastníkov v oblasti využívania počítačovej a mobilnej techniky a internetu.

„Vyštudovala som hispanistiku a špecializovala som sa na súčasnú latinskoamerickú literatúru. Ale v roku 2004 som objavila profesiu, ktorá ma sprevádza dodnes: informatika. Uvedomila som si, že binárny kód je transparentnejší ako strojená inteligencia. Latinčina mi nikdy nešla, tak som chcela vyskúšať prácu s dlhými reťazcami html jazyka. V tom istom roku som so skupinou Kubáncov založila periodikum *Consenso*, ktoré poskytovalo priestor pre kritiku a diskusiu. Pracovala som ako správkyňa webu, písala som články a editovala texty iných. Zažiť dobrodružstvo blogovania som sa rozhodla v roku 2007. Pre seba som svoj blog nazývala „skúškou zbabelosti“, ktorá mi dovoľuje hovoriť to, čo je mi v rámci občianskej aktivity na Kube zakázané. *Generación Y* je blog inšpirovaný ľuďmi ako som ja, ľuďmi s menami, ktoré začínajú alebo obsahujú Y. Narodili sme sa na Kube v 70. a 80. rokoch. Pamätáme si vidiecke školy, ruské bábiky, ilegálne odchody a frustráciu,“ píše Yoani Sánchez na svojom blogu.

OBČIANSKE PRÁVA A SLOBODY

Každý má právo na rovnaký prístup k verejným službám vo svojej krajine (Článok 21 Všeobecnej deklarácie ľudských práv a slobôd)

Posilnením verejnej politiky k demokracii

(Prípadová štúdia, Nadácia Pontis)

Autoritatívne režimy sa vyznačujú vládou diktátora a chýbajúcou ústavne zakotvenou kontrolou výkonu politickej moci, čo umožňuje manipuláciu volieb, vysoký stupeň centralizácie, ovplyvňovanie obyvateľstva. Autoritatívne režimy nedodržia ľudské práva a popierajú slobodu nezávislých médií aj občianskej spoločnosti. Hoci je fungovanie autoritatívnych diktatúr v rozpore so Všeobecnou deklaráciou ľudských práv a slobôd, vyššie popísané politické režimy fungujú vo svete aj v 21. storočí.

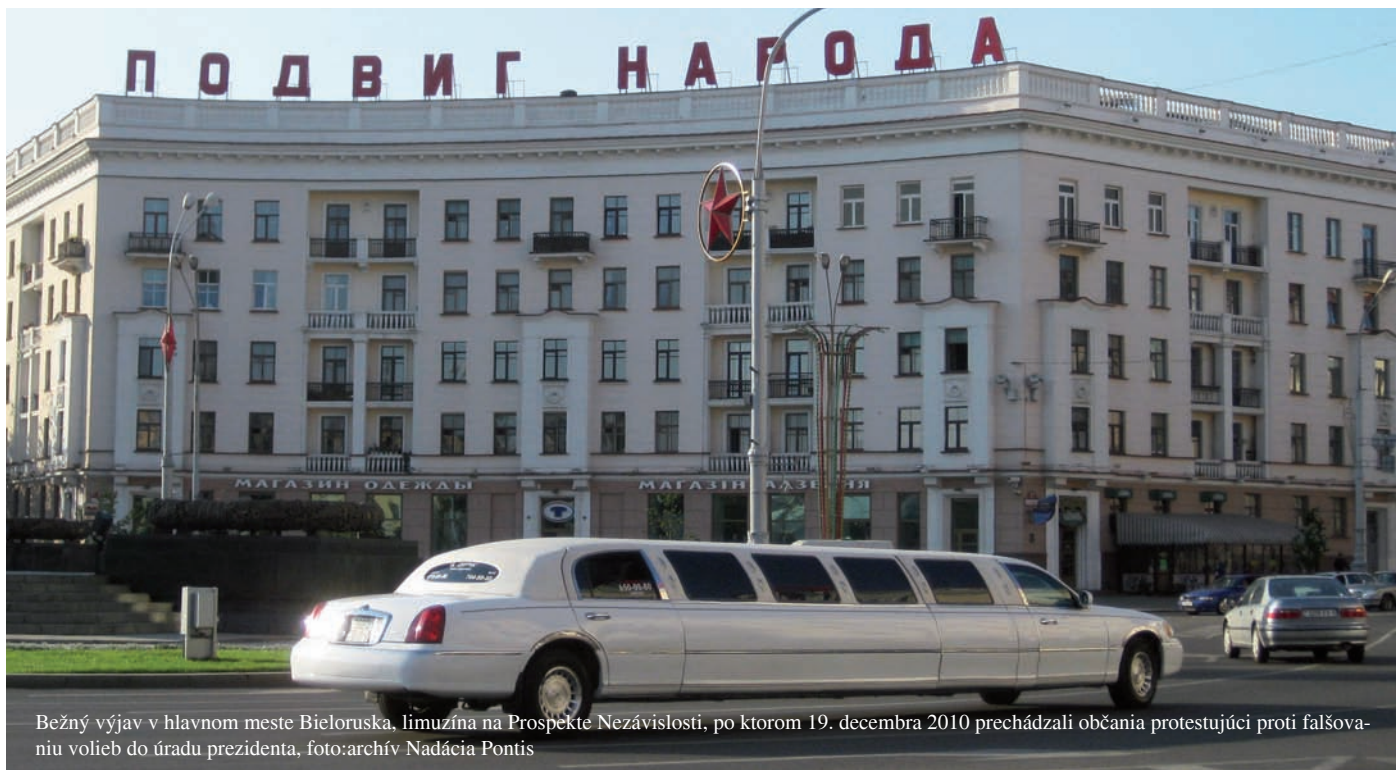
Občianska spoločnosť, nezávislé médiá, opozícia, ale aj súkromný sektor sú pod autoritatívnou kontrolou aj v Bielorusku. Vláda má podľa stávajúcich zákonov možnosť kedykoľvek zrušiť registráciu mimovládnej organizácie. Súkromný sektor preto ťažšie nadväzuje spoluprácu s neziskovým sektorom, ktorého situácia nikdy nie je istá. Takisto vývoj v odbornej komunite podlieha politickým tlakom a súčasnej neslobodnej situácii, ktorá vládne v krajine. Medzisektorovej spolupráci a podpore analytického sektora sa v Bielorusku venuje Nadácia Pontis už desať rokov.

BIELORUSKÉ REPRESIE

Bielorusko je republika s prezidentským systémom vlády. Od roku 1994 je prezidentom Alexander Lukašenko. Jeho pozíciu potvrdili aj posledné voľby v decembri 2010. Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe však spochybnila demokratický priebeh volieb. V roku 2008 Európska únia pozvala krajinu k účasti na Programe východného partnerstva, čo viedlo k vytvoreniu priestoru pre nezávislé aktivity občianskej spoločnosti aj demokraticky naladenej opozície. Veľa ľudí dúfalo, že nové vzťahy budú mať pozitívny dopad na prezidentské voľby. V Bielorusku vládla vôbec najslobodnejšia predvolebná atmosféra od čias prvého zvolenia Lukašenka. V deň volieb a najmä po voľbách ale situácia nebola taká optimistická. Kvôli netransparentnému spočítavaniu hlasov a hlasovaniu mimo zákonom stanoveného časového úseku vyšli do ulíc Minsku desiatky tisíc protestujúcich. Bezpečnostné zložky ihneď brutálnym spôsobom zakročili proti pokojným demonštrantom a viac ako 700 ľudí zbili, zadržali či uväznili. Medzi nimi aj novinárov, aktivistov občianskej spoločnosti, lídrov opozičných politických strán. Medzinárodní experti označili voľby za neslobodné. Bieloruské KGB pokračovalo v násilnej kontrole sídel politických strán, neziskových organizácií a redakcií médií. Nasledovali represie, zatkli 7 prezidentských kandidátov. Počas tzv. „tichých protestov“ v lete 2011 zatkli viac ako 2000 obyvateľov približne tridsiatich miest v celej krajine. Podľa správy organizácie Freedom House z roku 2010 je Bielorusko v rebríčku slobodných krajín na 181. mieste zo 198 sledovaných štátov.

POSILNÍŤ VEREJNÚ POLITIKU V KRAJINE

Bielorusko spadá pod záujem Nadácie Pontis, ktorá sa v rámci rozvojovej spolupráce orientuje aj na štáty, kde vládnu diktátorské režimy alebo ktoré po ich páde prechádzajú ťažkým transformačným procesom. Nadácia pôsobí v Bielorusku od roku 2000. V počiatkoch sa zamerala na poskytovanie pomoci občianskej spoločnosti a mládežníckym organizáciám počas predvolebnej kampane pred prezidentskými voľbami v roku 2001. V súčasnosti sa venuje dvom hlavným oblastiam: podpore domácej bieloruskej expertnej komunity a rozvoju medzisektorovej spolupráce medzi podnikateľským sektorom a mimovládnyimi organizáciami. „Naším hlavným cieľom je stimulovať a podporovať verejný dialóg a posilňovať verejnú politiku v krajine. Základom našej pomoci je budovanie

Bežný výjav v hlavnom meste Bieloruska, limuzína na Prospekte Nezavislosti, po ktorom 19. decembra 2010 prechádzali občania protestujúci proti falšovaniu volieb do úradu prezidenta, foto:archív Nadácia Pontis

expertných kapacít analytickej komunity a rozvoj schopností analytikov komunikovať verejnosti odporúčania a alternatívy vládných politík v Bielorusku,“ hovorí projektová manažérka bieloruských projektov Andrea Cox. Aktivity Nadácie Pontis podporujú na jednej strane občiansku spoločnosť, na strane druhej expertov a analytikov, ktorí by mohli iniciovať zmenu životnej úrovne v krajine a v budúcnosti aj zmenu politického systému.

ODBORNÁ KOMUNITA STAGNOVALA

„Jedným z hlavných problémov sociálneho a politického vývoja v Bielorusku je neschopnosť jeho elity navrhnuť víziu budúceho vývoja a perspektívy krajiny, ktoré by boli prítiažlivé pre bieloruskú spoločnosť,“ hovorí Andrea Cox: „Nezávislé think-tanky sa začali objavovať v Bielorusku začiatkom 90. rokov, avšak do roku 2001 sa vytvorilo len veľmi málo príležitostí na to, aby vznikol nezávislý výskum. Hlavné akademické centrá sú pod totálnou kontrolou štátu.“

Nadácia Pontis sa začala venovať monitorovaniu vývoja a trendov v analytickej obci v Bielorusku v roku 2004. Občianska spoločnosť prejavovala záujem o štúdie existujúcich neziskových organizácií a think-tankov, avšak spolupráca medzi aktérmi bola neucelená a neštruktúrovaná. Mnohým organizáciám chýbalo cielené PR, množstvo publikovaných štúdií bolo limitované a ich obsah mal často nízku hodnotu, pretože prístup k informáciám bol poplatný. Najmä otázky zahraničnej politiky a bezpečnostnej situácie čelili v dôsledku politickej situácie nezájmu analytickej obce. Inštitúcie, ktoré sa týmito otázkami venovali, boli ohrozené. Napríklad Najvyšší súd Bieloruska nariadil v roku 2004 rozpustiť International Institute for Policy Studies, ktorý sa venoval bezpečnostnej politike.

SPOLUPRÁCA VNÚTRI EXPERTNEJ KOMUNITY

Výsledkom práce Nadácie Pontis bolo založenie Bieloruského inštitútu pre strategické štúdiá so sídlom vo Vilniuse v roku 2007. Ide o platformu pre systematickú spoluprácu medzi analytickými centrami a oficiálnymi štruktúrami v Bielorusku. „Inštitút sa zameriava na posilňovanie odborného dialógu v rámci komunity bieloruských expertov a demokratickými silami a bieloruskou spoločnosťou, ktorý doteraz zaostával. Inštitút uplatňuje aplikovaný socioekonomický výskum, monitorovanie politickej situácie a aktivizmu v občianskej spoločnosti a v medzinárodnom prostredí,“ hovorí Andrea Cox.

Ďalej v roku 2006 založila Nadácia Pontis Bieloruský fond pre verejnú politiku. Fond napomáha miestnym iniciatívam v oblasti verejnej politiky prostredníctvom malých grantov určených pre lokálnych analytikov, ktorí pracujú samostatne alebo v tíme. „Fond umožňuje spoluprácu medzi rôznymi bieloruskými expertmi, ktorí sa navzájom nepoznali. Poskytuje tiež podporu iniciatívam mimo hlavného mesta. Od svojho založenia fond podporil vyše 50 projektov, ktoré sa zameriavali na zapojenie rôznych úrovní štátnej administratívy a ostatných zainteresovaných hráčov do vytvorenia stratégie rozvoja bieloruského verejného sektora. Ako ústredný kontaktný bod slúžil práve Bieloruský inštitút pre strategické štúdiá,“ dodáva Andrea Cox.

MEDZISEKTOROVÁ SPOLUPRÁCA

Nadácia Pontis v roku 2010 zahájila pilotný dvojročný projekt v oblasti medzisektorovej spolupráce. Cieľom projektu je posilniť udržateľnosť mimovládneho sektora v Bielorusku prostredníctvom systematického budovania know-how mimovládnych organizácií v oblasti spolupráce s podnikateľským sektorom. Spolupráca s firmami ponúka mimovládny organizáciám možnosť znížiť svoju závislosť na zahraničnej komunite darcov, a lepšie sa tak pripraviť na diverzifikáciu finančných zdrojov. Zapojené mimovládne organizácie sa prostredníctvom série tréningov a konzultácií učia komunikovať s firmami a získavajú praktické zručnosti, ako ich zapájať do aktivít prospešných komunite. Učia sa formulovať ponuky vzájomnej spolupráce a oslovovať podniky s ponukou na uzavretie partnerstva. Na základe takto uzavretých partnerstiev realizujú vybrané mimovládne organizácie v Bielorusku svoje projekty. Od firiem dostávajú podporu v podobe financií, pracovného času zamestnancov alebo vlastných produktov a iných služieb. Cieľom projektov je dať ľuďom priestor pre zlepšenie prostredia, v ktorom žijú. „Napríklad v meste Brest už čoskoro začnú s kampaňou, ktorá chce spopularizovať bicykel ako ekologický dopravný prostriedok. Dôležité bude presvedčiť aj miestne úrady, aby zlepšili podmienky pre cyklistov v meste, čím dostanú príležitosť zatriktívniť mesto pre turistov,“ vysvetľuje Monika Brošková, programová koordinátorka Nadácie Pontis. Iná mimovládna organizácia v Bielorusku by sa mala pustiť do prekladu smerníc, učebnice a testov pravidiel cestnej premávky z ruštiny do bieloruštiny. Plánujú sa tiež workshopy remeselných zručností pre hendikepovaných ľudí a ich začlenenie do pracovného procesu. „Zaujímavým projektom je aj zorganizovanie troch okrúhlych stolov venujúcich sa bezpečnejšej migrácii v čase krízy v Bielorusku,“ dodala Brošková.

„Zodpovedné podnikanie chápeme ako širší záväzok firiem vytvárať a dodržiavať etické štandardy, prispievať k udržateľnému ekonomickému rozvoju spoločnosti a zlepšovaniu životného prostredia, zvyšovať kvalitu života zamestnancov a podporovať rozvoj komunity, v ktorej pôsobia. V septembri 2011 preto začíname realizovať nový projekt, v rámci ktorého zakomponujeme zodpovedné podnikanie ako prierezovú tému vzdelávania manažérov na MBA štúdiu v Bielorusku. Pomocou grantového mechanizmu zároveň podporíme vznik analytických štúdií o tejto téme.“ Monika Brošková, programová koordinátorka Nadácie Pontis

O Nadácii Pontis

Nadácia Pontis je jedna z najväčších grantových a operačných nadácií na Slovensku. Primárne motivuje jednotlivcov a firmy k zodpovednosti nielen za seba, ale aj za okolitý svet a prispieva k budovaniu demokracie v neslobodných krajinách.

Nadácia Pontis sa programovo venuje trom základným oblastiam: pomoc neziskovým organizáciám, podpora zodpovedného podnikania a demokratizácia a rozvojová pomoc. V poslednej menovanej oblasti sa Nadácia zameriava na Srbsko, Bielorusko a Balkán.

ĽUDSKO-PRÁVNÝ PRÍSTUP V ROZVOJOVEJ POLITIKE

• PRÍKLADY UPLATNENIA ĽUDSKO-PRÁVNEHO PRÍSTUPU V ROZVOJOVÝCH POLITIKÁCH DARCOV

Úroveň oficiálnej politiky

POSLANIE DÁNSKEJ ROZVOJOVEJ POLITIKY¹³

„Rozvoj znamená podporu slobody vo svete. Dánska rozvojová politika je založená na základnej viere, že všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní, s neodnímateľnými právami. Sloboda je absolútnou podmienkou pre rozvoj. Boj s chudobou je o poskytovaní príležitostí jednotlivcom a schopnosti ovplyvniť svoj vlastný život politicky, ekonomicky a sociálne. Dánska rozvojová politika vychádza z univerzálnych ľudských práv a základných slobôd.

Dánska vláda verí, že ľudské práva sú najlepšie zabezpečené v demokratickej spoločnosti, založenej na spravodlivosti a vládě zákona. Takáto spoločnosť poskytuje najlepšie príležitosti pre ľudí, znižuje chudobu, podporuje udržateľný ľudský rozvoj, mier a bezpečnosť. Z podpory demokracie a ľudských práv ťaží nielen jednotlivec, ale aj celá komunita – na lokálnej aj globálnej úrovni.“

KONCEPCIA ČESKEJ ROZVOJOVEJ POLITIKY¹⁴

Prostredníctvom rozvojovej spolupráce Česká republika pomáha v odstraňovaní chudoby v menej vyspelých častiach sveta cestou udržateľného socioekonomického rozvoja. Zároveň prispieva k zaisteniu bezpečnosti a stability na globálnej úrovni, i k predchádzaniu konfliktov na regionálnej a lokálnej úrovni (vrátane obmedzenia nežiaducej migrácie a bezpečnosti v oblasti životného prostredia, podpory demokracie, dodržovania ľudských práv a základných slobôd a posilňovania právneho štátu).

Programová úroveň

PROGRAM PODPORY SLOBODY PREJAVU VO SVETE¹⁵

Cieľom Švédskej medzinárodnej rozvojovej agentúry je zabezpečiť väčšiu slobodu prejavu v krajinách, kde je obmedzovaná. Dosahovať tento cieľ chce švédska vláda prostredníctvom:

- prioritnej podpory nezávislých médií – printových, elektronických a internetových;
- obhajoby slobody prejavu na medzinárodných fórach – EU, Rada Európy, OSN;
- intenzifikácie snahy rozširovať informácie o právnej ochrane pre novinárov, podporovať šírenie vedomostí o práve verejnosti na informácie;
- podpory školiacich programov pre novinárov a novinárske asociácie;
- podpory projektov, ktoré sa snažia o zlepšenie zákonov garantujúcich slobodu slova a slobodu prejavu.

Projektová úroveň

RODOVÁ ROVNOSŤ A VÝSLEDKY V ZDRAVOTNÍCTVE¹⁶

Miléniový rozvojový cieľ znížiť úmrtnosť matiek sa nedarí plniť. Posunom k ľudsko-právneému prístupu organizácia UNICEF v Peru lepšie porozumela rodovým, ekonomickým a geografickým bariéram pre chudobné ženy z pôvodných etnických skupín, ktoré nevyužívali služby existujúcich zdravotných centier. Zameraním sa na uhol pohľadu žien, organizácia UNICEF identifikovala spôsob práce s mnohými štátnymi aj neštátnymi partnermi. Cieľom bolo poskytovanie kultúrne akceptovateľných zdravotných služieb a definovanie spôsobu, ako vzdelávať komunitu o bezpečnom materstve.

PRÁVO NA PITNÚ VODU V TANZÁNII¹⁷

V distrikte Kileto v Tanzánii, organizácia WaterAid implementovala projekt na zlepšenie prístupu vody pre miestne obyvateľstvo. Po začlenení princípov ľudských práv do programovania procesu formou participácie miestnych obyvateľov a zabezpečení princípov nediskriminácie a rovnoprávnosti a ich zahrnutím do explicitných projektových cieľov, WaterAid bola schopná identifikovať prekážky k rovnakému prístupu k vode pre všetkých. Participatívna analýza odhalila, že nedostatok majetkových práv k pôde a vylúčenie z rozhodovania o národných politikách vyústilo k vylúčeniu dvoch z troch hlavných etnických skupín z prístupu k vode.

Projekt bol schopný pracovať s komunitami tak, aby sa predišlo konfliktu medzi etnickými skupinami. Týmto spôsobom sa vodný projekt posunul z úzkeho zamerania na technické záležitosti ohľadom rozvodov vody ku komplexnejšiemu pohľadu na problematiku prístupu k pitnej vode.

• **ODPORÚČANIA PRE ZAHRNUTIE LUDSKO-PRÁVNEHO PRÍSTUPU V ROZVOJI PRE NOVÝCH DARCOV, VRÁTANE SLOVENSKA**

Ludsko-právny prístup k rozvoju poskytuje praktické riešenie pre nových darcov, ako prekonať výzvy vyplývajúce z oficiálnej rozvojovej pomoci, medzi ktoré patria limitované finančné zdroje a nízke povedomie o potrebe rozvojovej pomoci u verejnosti. Noví darcovia by sa z dôvodu nízkych disponibilných finančných zdrojov na rozvojovú pomoc mali sústreďovať viac na kvalitu ako na kvantitu pomoci .

Nízke finančné zdroje nepostačujú na veľké infraštruktúrne zámery, či štrukturálne zmeny v národných politikách a sektoroch v rozvojových krajinách, z ktorých bude benefitovať väčšinová populácia. Malí darcovia sa preto lepšie uplatnia v programoch a projektoch, ktoré sa zameriavajú na menšie vylúčené skupiny obyvateľstva a na pomoc pri uplatňovaní práv tých, ktorým sú upierané. Príkladom môže byť zavádzanie informačných technológií a telekomunikačnej infraštruktúry v rozvojovej krajine s dopadom na veľkú časť populácie verzus podpora šírenia informácií ochrancami ľudských práv v krajinách s nízkou úrovňou demokracie.

Noví darcovia majú relevantné skúsenosti s prechodom spoločnosti k demokracii a s rozvojom občianskej spoločnosti vo svojej vlastnej krajine, čo je zaujímavou nikou v oblasti rozvojovej pomoci v rámci komunity tradičných darcov. Ich obyvatelia vedia oceniť hodnotu solidarity a rešpektovanie ľudských práv. Majú nedávnu skúsenosť prijímateľov pomoci a vedia vyhodnotiť dobré a zlé poskytovanie pomoci. Skúsenosti ukázali, že pomoc formou programov a projektov, ktorá bola naplánovaná bez inkluzívnej participácie príjemcov pomoci, je málokedy efektívna.

Noví darcovia môžu uplatňovať ľudsko-právny prístup v rámci svojej oficiálnej rozvojovej pomoci týmto spôsobom:

- **Stanoviť poslanie oficiálnej rozvojovej politiky, ktoré sa odvoláva na hodnoty ľudských práv.**

Základné poslanie a smerovanie rozvojovej politiky nových darcov vo väčšine prípadov chýba, čo viedlo v uplynulých rokoch k fragmentácii pomoci do veľkého počtu krajín, do veľkého počtu sektorových priorít a rôznych intervencií, založených na ad hoc riešeniach, často vedených individuálnymi a momentálnymi preferenciami tých, čo rozhodujú, aj tých, čo pomoc implementujú.

- **Explicitne integrovať ľudské práva do všetkých úrovní rozvojovej pomoci – do programových stratégií pre jednotlivé rozvojové krajiny alebo tematické programy, do grantových výziev, do súboru kritérií podstatných pre výber projektov.**

Uplatňovanie ľudských práv a progres v tejto oblasti by sa mali stať aj jedným z kvalitatívnych indikátorov pri monitoringu a evaluácii programov a projektov. Ľudské práva môžu byť v programoch a projektoch uplatňované formou sektorovej priority (napríklad program a grantová výzva na podporu a budovanie kapacity občianskych organizácií v Egypte), alebo formou uplatňovania ľudských práv ako prierezovej témy (napríklad podpora rodovej rovnosti ako prierezovej témy v programe pre Afganistan, v rámci ktorého sú definované sektorové priority prístup k vzdelaniu a zdravotným službám a rozvoj vidieka).

- **Začleniť zameranie sa na ľudské práva aj do komunikovania rozvojovej pomoci pred verejnosťou.**

Príjemcovia pomoci v rozvojových krajinách by nemali byť prezentovaní ako obeť, ale ako držiteľia práv a aktívni účastníci v ich vlastnom rozvoji.

PLATFORMA MIMOVLÁDNYCH ROZVOJOVÝCH ORGANIZÁCIÍ

Platforma mimovládnych rozvojových organizácií (Platforma MVRO) združuje 31 organizácií (23 riadnych členov a 8 pozorovateľov), ktoré sa zaoberajú zahraničnou rozvojovou a humanitárnou pomocou. Zastupuje ich pri rokovaní so štátnymi inštitúciami a podporuje šírenie informácií o rozvojovej spolupráci na verejnosti.

Ak máte záujem stať sa členmi Klubu priateľov Platformy MVRO, prihlášku nájdete na: www.mvro.sk/sk/podporte-nas/klub-priatelov.

Ak máte záujem pracovať, resp. vykonávať stáž alebo dobrovoľnícku prácu pre mimovládne rozvojové organizácie, vyplňte v sekcii: www.mvro.sk/sk/pracujete-s-nami/mvro.

RIADNI ČLENOVIA:

ADRA Slovensko

– Adventistická agentúra pre pomoc a rozvoj

web: www.adra.sk

Centrum pre európsku politiku

web: www.cep.sk

Človek v ohrození, o. z.

web: www.clovekvohrozeni.sk

Evanjelická diakonia ECAV na Slovensku

web: www.diakonia.sk

eRko – Hnutie kresťanských spoločenstiev detí

web: www.dobranovina.sk

FAIRTRADE Slovakia

web: www.fairtrade.sk

Habitat for Humanity International

– Europe and Central Asia Area Office

web: www.habitat-europe.org

Inštitút medzinárodnej spolupráce „Sila rozvoja“

web: www.silarozvoja.sk

Magna Deti v núdzi

web: www.magna.sk

Nadácia Integra

web: www.integra.sk

Nadácia Pontis

web: www.nadaciapontis.sk

NISPAcee

web: www.nispa.org

Otvorený Európsko – Slovanský Dvor

web: www.oesd.sk

PDCS, o.z.

web: www.pdcs.sk

RC SFPA

web: www.sfpa.sk

SAVIO, o. z.

web: www.savio.sk

Slovenská humanitná rada

web: www.shr.sk

Slovenská katolícka charita

web: www.charita.sk

Slovensko-juhoafrická spoločnosť

email: misindler@gmail.com

Slovenský Červený kríž

web: www.redcross.sk

UNICEF Slovensko

web: www.unicef.sk

Združenie Albert pre podporu Fakulty zdravotníctva

a sociálnej práce Trnavskej univerzity v Trnave

web: ozalbert.webgarden.cz

Ž.I.V.I.C.A – Centrum enviromentálnej a etickej výchovy

web: www.zivica.sk

POZOROVATELIA:

Akademia Istropolitana Nova

web: www.ainova.sk

Dvojfarebný svet

web: www.dvojfarebnysvet.sk

Ekumenická rada cirkví na Slovensku

web: www.ekumena.sk

Nadácia pre podporu občianskych aktivít – NPOA

web: www.npoa.sk

People in Need

web: www.peopleinneed.sk

Slovenské centrum pre komunikáciu a rozvoj

web: www.sccd-sk.org

Špirála, sieť enviromentálne zameraných organizácií

web: www.spirala.sk

YES, WE CAN

web: www.yeswecan.sk

Vydala: Platforma mimovládnych rozvojových organizácií

Adresa: Miletičova 7, 821 08 Bratislava

Kontakt: +421 2 20 44 52 55, info@mvro.sk, www.mvro.sk

Fotografia na obálke:

Poobedňajší oddych detí v predškolskom zariadení,

Kibre Mengist, Etiópia 2010, foto: P. Nováková

Neprešlo jazykovou úpravou.

V materiáli boli použité fotografie z fotosútáže „Ľudské práva v rozvojovej spolupráci“ a z archívov mimovládnych rozvojových organizácií.

Platforma MVRO podpísala Kódex používania obrazových materiálov a podávania správ (www.mvro.sk/kodex).

Svoje komentáre a výhrady môžete zaslať na: kodex@mvro.sk

Materiál bol vydaný v októbri 2011 s finančnou podporou Úradu vlády SR v rámci dotačného programu Podpora a ochrana ľudských práv a slobôd.

Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedná Platforma MVRO.

